

REORDER

EEN EEUW NCRV

Magazine over Mediahistorie

Radio
Bloemendaal

Scriptgirls
Eerste lichting

MJ Brusse
Zedenschilder

NIEUWE EINDREDACTEUR

Recorder heeft per 7 oktober een nieuwe eindredacteur. Liselotte Doeswijk is door de redactie voorgedragen als opvolgster van Bas Nieuwenhuijsen. Liselotte Doeswijk: "Bas Nieuwenhuijsen heeft de afgelopen zeven jaar bij *Aether* de redactie uitgebreid, een grote groep schrijvers weten te enthousiasmeren en in 2023 de fusie met *VGOmedia Magazine* met succes begeleid. Wat dat betreft kom ik in een gespreid bedje." Liselotte schreef al enkele jaren voor *Aether* en heeft ervaring met online publicaties. "We gaan meer online doen om een nieuwe groep geïnteresseerden te bereiken. Speerpunt is ook het online zetten van het archief van de beide voorgangers van *Recorder*, daar is zoveel unieke kennis en ervaring in vastgelegd." Bas: "De verhalen van de makers en beleidsbepalers blijven interessant, want zij bepalen in hoge mate ons wereldbeeld en onze interactie met anderen. Samen met de redactie heb ik *Recorder* in de steigers mogen zetten; onder aanvoering van Liselotte bouw ik graag verder mee. Haar toekomstvisie inspireert en zal *Recorder* verder brengen!"

Ben Kolster

04	Radio Bloemendaal	18	Kinderopera Jan Jonker	34	Eerste lichting scriptgirls
08	IM Ab Pilgram	20	Regionale omroep, deel 1	38	Muziekschatten
09	Filmtsaar Jan Teunissen	23	Omroepgebouwen Toen & Nu	40	Nieuw binnen
10	M.J. Brusse	24	NCRV 100 jaar	43	Top 40 verzameling
14	Den Haag in de film	28	Geranium & co	44	Media en democratie?
17	Op de korrel	30	VGOmedia	46	In memoriam

RECORDER 2e Jaargang - Januari 2025

Recorder is een uitgave van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, de Stichting Omroephistorie en de Vereniging VGOmedia. Recorder verschijnt viermaal per jaar en wordt gezonden naar personeel van Beeld & Geluid, contribuanten van de Stichting Omroephistorie en leden van de Vereniging VGOmedia. Voor contribuanten kost een abonnement tenminste € 20 per jaar. Aanmelden als abonnee via [Recordermagazine.nl](mailto:administratie@recordermagazine.nl) of per e-mail via administratie@recordermagazine.nl.

Internet: recordermagazine.nl
Instagram & Facebook: [@recordermagazine.nl](https://www.instagram.com/recordermagazine.nl)
Contact: redactie@recordermagazine.nl

Redactie:
Bas Agterberg, Liselotte Doeswijk (eindredacteur), Klaas Doornbos, Louis van Hattem (vormgever), Willem Hekhuis (coördinator katern VGOmedia), Jan Jaap Kassies, Dick Klees,

Evert Kooij, Bas Nieuwenhuijsen, Peter Veenendaal (corrector), Nico Warnaar, Arno Weltens.

Medewerkers aan dit nummer:

Albert Bek, Harald Biervliet, Peter Brusse, Ben Groenendijk, Jan Haasbroek, Mendy van Hattem (vormgever), Joost Huijsing, Harry Knipschild, Bram van Oeffelt, Peter de Ruiter, Erwin Voorhaar.

Druk: Ten Herkel, Loosdrecht.

Beeldmateriaal:

Anefo, Beeld & Geluid, Albert Bek, City Film, Loek Bouma, Luuk Bouwman, Dennis de Bruin, Ytzen Brusse, Stijn Ghijzen, Historische Kring Bussum, Kippa, Dick Klees, Ben Kolster, Harry Kümel, Henk Monster, Muziekschatten.nl, NCRV, Radio Bloemendaal, Netwerk Oorlogsbronnen, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Willibrord Ruigrok, Peter de Ruiter, Peter Veenendaal, Paul

Verhoeven, Erwin Voorhaar, Nico Warnaar.

Rechten:

De redactie streeft ernaar auteursrechtelijke aanspraken te honoreren. Niet altijd vallen die te achterhalen. Wie meent rechten te kunnen doen gelden, melde zich.

Overname:

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie.

ISSN-0920-8003

Foto omslag: NCRV

Ansichtkaart van het studiogebouw van de NCRV aan de Schuttersweg. Geopend in 1940 en in gebruik door de omroep tot 2000. Architect J.H. van der Veen.

STRAATNAMEN

Wim de Bie tunneltje

door Joost Huijsing

Elk jaar komen er nog nieuwe straatnaambordjes bij die omroepcorpsen een gedenken – ik kan makkelijk nog decennialang doorgaan met deze rubriek.

Het recentste bordje vind je in Bussum: een tunneltje onder het spoor. Omdat Willem Philippe de Bie (van 1939) lang in deze plaats woonde, heeft hij er vaak gefilmd, samen met Kees van Kooten, cameraman Paul van den Bos en geluidsman Roel Bazen. Allerlei beroemde types liepen in Bussum over straat: Walter de Rochebrune, ex-leraar Duits O. den Beste, zwerver Dirk, Jet en Koosje Veenendaal, Carla en Frank van Putten. En in dat tunneltje kwamen oudere jongeren Koos Koets en Robbie Kerkhof regelmatig in beeld.

Ooit is bedacht dat Koot & Bie een straatnaam op het Media Park verdienen, maar de mannen zelf gaven geen toestemming. Het plan om in Den Haag allerlei straten naar typetjes te vernoemen (De Jacobse-en-van-Esstraat?) in de nieuwbouwwijk Trekvluit is om diezelfde reden van de baan. Maar gelukkig heeft Bussum sinds 18 juni 2024 zijn tunneltje. Al werd dat wel eens neerbuigend beschreven als 'een donker betegeld hol, stinkend naar urine'.

Wim en Kees horen tot de eredivisie van de Nederlandse omroep. Punt. Van de Klijseemannetjes uit 1964 tot de laatste aflevering van het reguliere televisieprogramma *Van Kooten en De Bie* op 22 maart 1998. Dat afscheid is nu al (ongelooflijk!) meer dan een kwart eeuw geleden. Daar tussendoor zagen we *Het Simplisties Verbond*, *Keek op de week*, *Deksel van de desk* en *Krasse knarren*. Voor hele generaties televisiekijkers horen 'Kloot en Debiel' tot het beste wat Hilversum heeft voortgebracht. Nog dagelijks kan je mensen horen verzuchten "waar zijn ze, nu we ze zo hard nodig hebben?" De Bie persifleerde fantastisch Hans Janmaat van de Centrumdemocraten – hoe zou zijn typetje van Geert Wilders uitpakken?

Op 27 maart 2023 overleed Wim de Bie. Daarmee kwam een einde aan het leven van de gelauwerde radio- en televisiemann, schrijver en blogpionier. In Bussum woonde hij meer dan dertig jaar in de wijk 'Het Spieghele', aan het P.J. Lomanplein nummer 8, met het schuurtje van De Rochebrune in de achtertuin. Daar loopt nu ook een *Van Kooten en De Bie* wandelroute langs die allerlei plekken aandoet waar onze helden hebben gefilmd. Denk aan de 'moorkop/morekop' van de oudere jongeren en natuurlijk Studio Concordia. Het is terecht dat Bussum met die route en dat tunneltje Wim de Bie laat voortleven. Maar ik hoop, en verwacht, dat Den Haag en Hilversum niet achter zullen blijven. Dat verdient deze grootmeester.

Joost Huijsing is journalist en was jarenlang verbonden aan *Vroege Vogels*

Radio Bloemendaal

Kerkzender ging bijna aan eigen succes ten onder

door Peter Veenendaal

De naam doet denken aan een lokale omroep, maar niets is minder waar: Radio Bloemendaal is de oudste christelijke zendgemachtigde van Nederland. Een paar maanden ouder dan zijn grote broer, de NCRV. Een kerkzender van gereformeerde huize op de middengolf, die dit jaar zijn honderdste verjaardag viert.

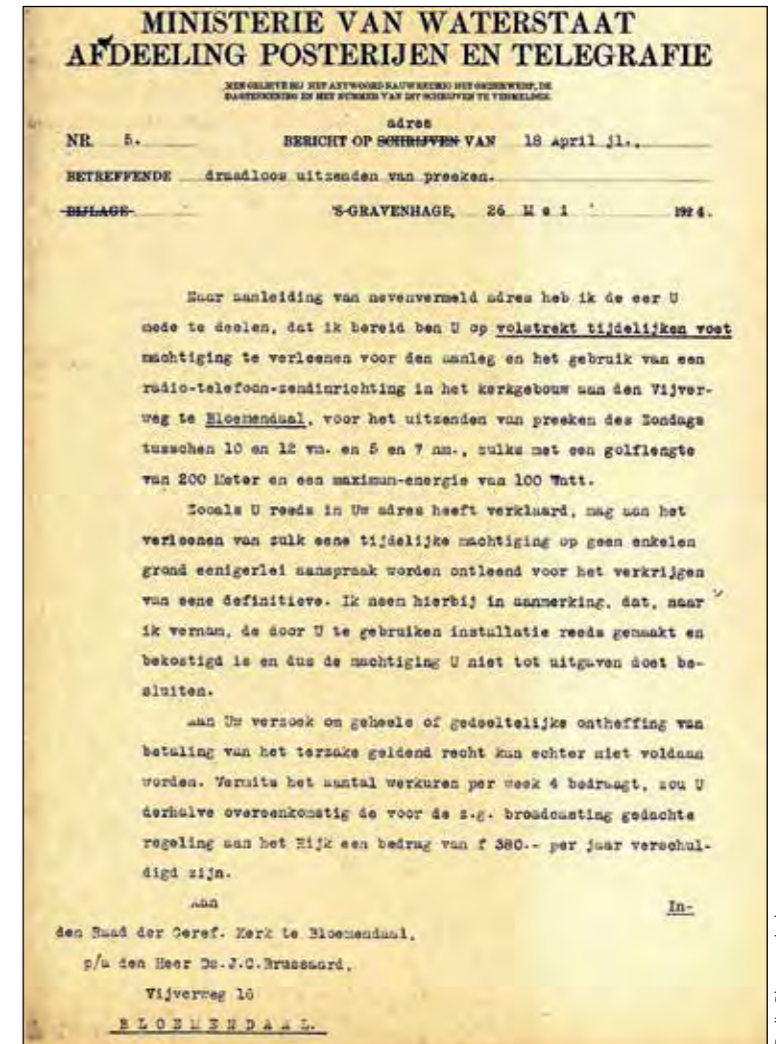
Harrie Prins, Herman Schippers en Joost Lub voor de Dorpskerk, zij doken voor een tentoonstelling in de archieven van Radio Bloemendaal

Volgens de overlevering was het gemeentelid J.H. Monnik, een jurist, die op een zondag in de lente van 1924 dominee J.C. Brussaard aansprak: “Dominee wat hebt u mooi gepreekt. En wat jammer dat we dat alleen maar in de kerk hebben gehoord. Met radio kunnen ook de mensen thuis en de zieken meeluisteren”, zo vertelt Herman Schippers, voormalig ouderling en afgevaardigde in de Radioraad. Samen met radiotechnici Joost Lub en Harrie Prins heeft Schippers de archieven doorgespit voor een tentoonstelling over 100 jaar Radio Bloemendaal.

Van start onder beperkingen
Dominee Brussaard was al snel voor het idee gewonnen. Met hulp van kerkenraadslid Jan Tanis, een bakker uit Haarlem, en MTS-student Arnold de Jager werd een oude legerzender op de kop getikt en aan de praat gekregen. Na enkele proefuitzendingen vroeg de Kerkenraad van de Gereformeerde Kerk in Bloemendaal bij de regering een zendmachtiging aan, die verrassend genoeg werd goedgekeurd. Maar wel met de nodige beperkingen.

Schippers: “We kregen een vergunning, maar niet voor onbepaalde tijd. En we mochten er verder geen rechten aan ontlenuen. Maar we konden dus wel gaan uitzenden, met onze zender van 40 watt, op 200 meter in de middengolf. En alleen tijdens de kerkdiensten, op zondagmorgen en zondagmiddag.”

Op 15 juni 1924 werd de eerste officiële radiokerkdienst uitgezonden

Er was altijd veel te doen om de zendvergunning

vanaf de kerk aan de Vijverweg in Bloemendaal. “Daarnaast stond een mast en tussen die mast en de kerktoren hing een draadantenne, die verbonden was met de zender in de toren,” legt technicus Joost Lub uit. “En zo waren onze kerkdiensten in de omgeving te horen. Het bereik was beperkt, maar een paar kilometer. In de jaren daarna kregen steeds meer mensen een radio en groeide ons luisterpubliek. In 1934 kregen we een zender van 100 watt op een golflengte van 245 meter. En zo is het tot ver in de oorlog doorgegaan. In 1943 is alle apparatuur door de Duitsers weggehaald en later nooit meer teruggevonden.”

“Kerkradio was booming business”

Kerstmis 1948 werden de uitzendingen hervat. Met dank aan de firma Philips, die de kerkzender steunde en een nieuwe zender leverde. Joost Lub: “We kregen een nieuwe zendmachtiging op historische gronden. Voortaan konden we op zon- en feestdagen uitzenden van 9 tot 5. Dat was een forse verruiming van de zendtijd. De golflengte bleef hetzelfde: 245 meter. Maar het zendvermogen werd beperkt tot 50 watt. Pas een paar jaar later mochten we weer terug naar 100 watt.”

De eerste opnamebus

Dominee Toornvliet

Dat was het begin van een periode van grote voorspoed voor Radio Bloemendaal. Schippers: “Onze predikant was dominee Toornvliet en die was zeer geliefd. Hij had echt charisma, de mensen wilden hem graag horen. En hij vond het zijn taak om contact te onderhouden met die grote groep luisteraars. Hij reed duizenden kilometers per jaar en besteedde veel tijd aan zijn radiogemeente. Zoveel zelfs, dat de zorg voor zijn eigen gemeente eronder ging lijden.”

De Kerkenraad begon zich zorgen te maken. Maar ds. Toornvliet werd razend populair. Zijn radiowerk was *booming business*. “Zijn gestencilde preken waren te koop en daar werd goed geld mee verdiend. Ze werden zelf naar emigranten in Canada, Australië en Nieuw-Zeeland gestuurd. Luisteraars vroegen Toornvliet om uitvaarten te doen. En ze lieten hun erfenis na aan Radio Bloemendaal. Dus er kwam veel geld binnen. Vandaar dat de kerk uiteindelijk zei: Toornvliet, doe jij die radio maar, wij nemen een eigen predikant voor de gemeente.” In 1959 werd in Bloemendaal een nieuwe kerk geopend, een echte

radiokerk. Een moderne radiostudio bood uitzicht op de kerkzaal. Met een fantastisch orgel, dat alleen door de beste organisten bespeeld mocht worden. En met toppredikanten, die hun boodschap graag door de ether lieten verspreiden. Een jaar later werden twee enorme antennemasten geplaatst op de Bloemendaalse duinen.

Keerzijde

Het was een goede tijd voor de radiokerk in Bloemendaal, maar het succes had ook een keerzijde. Lub: “Toornvliet deed dingen die hij niet mocht doen. Hij ging naar grote zalen waar hij preekte en mensen ging dopen of trouwen, zonder dat de kerk ervan wist.” Schippers: “De radiokerk werd bij wijze van spreken een kerk in de kerk. De Kerkenraad had er geen greep meer op. Uiteindelijk werd dominee Toornvliet met studieverlof gestuurd. Maar dat kon niet eeuwig duren en zijn vele aanhangers gingen morren.”

De kerk wilde de populaire Toornvliet ook niet kwijt. Er werd een stichting opgericht, Kerk Zonder

Grenzen, die direct onder het gezag van de provinciale kerkleiding viel; de particuliere

synode. In die nieuwe constructie kon Toornvliet weer aan de slag. Joost Lub: “Dat was een wonderlijke situatie. Wij zonden de kerkdiensten uit van onze eigen kerkgemeente in Bloemendaal. En je had Kerk Zonder Grenzen, die bij ons de preekstoel gebruikte en zendtijd huurde voor hun eigen diensten. We werden

“De zendmachtiging was altijd een zorgenkindje”

Dominee Toornvliet (1908-1981) werd zeer populair door Radio Bloemendaal

een soort facilitair bedrijf voor Kerk Zonder Grenzen.”

Schippers: “Toornvliet was zo eigenwijs dat hij ook ruzie kreeg met de synode. Toen hebben ze hem in 1968 ontslagen, hij mocht niet meer op de zender. Daar ontstond een enorme ophef over, een schisma in de gereformeerde kerk. Met grote artikelen in de regionale en landelijke pers. Zijn aanhangers maakten een eigen krant: *Ellende Zonder Grenzen*. Een pijnlijke tijd. Dat verhaal hebben we nu pas goed kunnen vertellen, in de expositie *100 jaar Radio Bloemendaal*. Nu was de tijd er rijp voor.”

Bereik

Daarna ging het Radio Bloemendaal voor de wind. De luisterschare nam toe, de programmering werd uitgebreid. In de euforie van het succes werd zelfs voorzichtig nagedacht over een landelijk bereik, via een netwerk van zenders. Schippers: “Maar dat leidde tot protest van de

NCRV in Den Haag. Toen heeft onze Radiocommissie eieren voor haar geld gekozen: jongens, laten we onze hand niet overspelen want er komt een nieuwe Mediawet aan. En als we landelijk willen gaan kunnen we onze vergunning wel eens verliezen. Dat was heel verstandig.”

De zendmachtiging was in de lange geschiedenis van Radio Bloemendaal sowieso een zorgenkindje. Iedere verlenging was tijdelijk en voorwaardelijk. Steeds opnieuw moesten juristen van de kerk naar Den Haag om hun unieke positie in omroepland te verdedigen. Bij de komst van de nieuwe Mediawet in 1987 lukt dat op het nippertje, dankzij steun van de mannenbroeders van de AR in de Tweede Kamer.

In 1995 werd een zender van 500 watt in gebruik genomen, waardoor het bereik aanzienlijk toenam. In Noord- en Zuid-Holland, Friesland en andere delen van het land kon Radio Bloemendaal nu worden beluisterd. Er kwamen zelfs ontvangstrapporten uit Scandinavië. Maar in 2018 werd de middengolfzender definitief uitgeschakeld. Joost Lub: “Dat had met de kosten te maken, maar ook met klachten van welgestelde burens. Die hadden soms last van storing en stapten naar de rechter. En bovendien, wie luisterde er nog naar de middengolf? Dus in 2018 gingen de masten omlaag.”

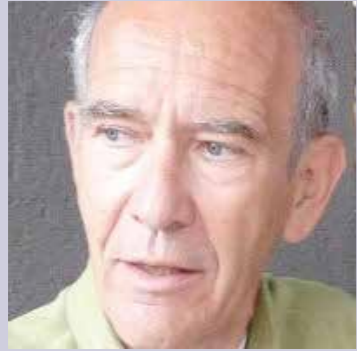
Wereldwijd

Maar Radio Bloemendaal gaat onverminderd door, via internet. Met audio én video. Herman Schippers: “We waren er al vroeg bij met internetuitzendingen, maar we hebben er toch vrij lang over gedaan om die overstap definitief te maken. Toen het zover was hebben we in het hele land luisteraars geholpen met het aansluiten van internetradio's. Nu weet men niet beter. Elke zondag een dikke 1000 luisteraars, inclusief terugluisteren. Geen gedoe meer over die zendvergunning, halleluja. En een wereldwijd bereik.”

Joost Lub: “De romantiek van de radio is er wel een beetje vanaf. Dat we na een storm op zondagmorgen de masten in moesten klimmen om de antenne te repareren, vlak voor de kerkdienst. Dat was mooi. En uniek is het ook niet meer; iedere kerk zendt nu uit via internet. Maar dat we het zo lang hebben volgehouden is wél heel bijzonder. En dat we nog steeds die fantastische faciliteiten hebben om speciale dingen te doen. Dat maakt het nog steeds de moeite waard.” ■

Collectebus

Ab Pilgram (1941 -2024)

*Mr. Fingers op de Telefunken
en vakbekwaam politiek duider*

Het waren de roemruchte jaren '60. Ab Pilgram werkte in die jaren van inspiratie en verbeelding als technicus bij Radio Nederland Wereldomroep. Een begenadigde bespeler van uiteenlopende registratieapparatuur. Een ware tovenaars met als koosnaam 'Mr. Fingers', die als geen ander snel, creatief en zonder 'lassen' kon monteren op de grote Telefunken-bakken die de Wereldomroep toen bezat als professionele studio-recorders.

In die tijd liep het zowat storm bij de planning om Ab als technicus te boeken. Het was immer een feest van snelle behendigheid en creatief meedenken van de kant van Ab, geen andere technicus die zich wat dat betreft met hem kon meten. Ik mocht een keer meemaken hoe hij met bijdrukken, d.w.z. zonder de schaar (die overigens in zijn gereedschapskist niet voorradig was) te gebruiken, zelfs voor een geofend oor niet merkbaar, een halve minuut uit een plaat 'knipte'!

Wij verloren elkaar uit het oog toen we beiden gingen (verder) studeren. Ab ging aan de Universiteit van Amsterdam politicologie studeren en werd vervolgens parlementair-redacteur/verslaggever annex duider van de politieke perikelen op en rondom het Binnenhof voor de AVRO. Hij stapte later over naar *KRO Echo*, als opvolger van de grote Henk Visser, die meer roem ging vergaren bij de NOS.

Ab Pilgram toonde zich, met verve en deskundige scherpte, een parlementair-redacteur-verslaggever die een zekere naam en faam genoot bij zijn *peers* en in Den Haag. Voor de *Echo*-redactie in Hilversum was hij streng, recht door zee maar altijd opbouwend, nimmer vilein. In tegenstelling tot wat sommige politici (terecht) van hem te verstouwen kregen. Politici van staatur, toen men elkaar op het Binnenhof nog met gepaste egards en fatsoen, bejegende. Men sprak elkaar, - nooit rechtstreeks maar immer, zoals het betaamt, via de Kamervoorzitter -, nog aan met 'het geachte lid'.

'Inhoud en vorm' c.q. 'vorm en inhoud' waren als thema Abs weerkerende mantra. Voor hem was de vorm waarin een item werd gepresenteerd, niet ondergeschikt aan de inhoud. Hij vond daarbij niet zelden de op nieuws-gerichte bureaucollega's, op zijn pad. Niet dat 'nieuws maken' en 'scoops scoren' voor hem vies en voos waren. Integendeel. Maar niet scoren om het scoren. Gedegen en afgewogen ook qua vormgeving. Het kwam dan ook goed uit dat hij zijn items, indien nodig, zelf kon monteren.

Toen de respectieve actualiteitenrubrieken van de omroepen werden samengevoegd en onder de schutse van de NOS als *Radio 1 Journaal* verder gingen, stak Ab zich ook in de schutkleuren van de nieuwe 'algemene' rubriek. Hij miste wel, vertelde een voormalige *Echo*-collega, het warme bad van de KRO.

Zijn pensionering betekende niet dat Pilgram zich achter de sansevieria vlijde. Integendeel, hij vond een nieuwe uitdaging in activiteiten voor onder meer de Commissie Duurzame Kustontwikkeling (Commissie Veerman).

Toen hij zo'n tien jaar terug geconfronteerd werd met de diagnose Parkinson was dat voor hem geen reden om lijdzaam bij de pakken te gaan neerzitten. Alles wat, als gevolg van die voortschrijdende aandoening mogelijk bleek werd geestdriftig aangepakt en beoefend. Zo ook muziek maken en componeren. Met name op de vleugel waaraan hij wonderschone klanken wist te ontlokken.

Albertus Johannes Maria Pilgram (15 februari 1941 - 02 juli 2024), zal in mijn herinnering voortleven als de begenadigde technicus 'Mr. Fingers', de wizard op de Telefunken (bij de Wereldomroep), en als vakbekwame parlementair-redacteur-verslaggever en politiek duider. Dat hij in vrede moge rusten.

Harold Biervliet
voormalige eindredacteur KRO's *Echo*

De opkomst en ondergang van filmmaker Jan Teunissen

Jan Teunissen (l) hoofd
NSB-filmdienst in
gesprek met Anton
Mussert (r)

Netwerk Oorlogsbronnen
online gezet.

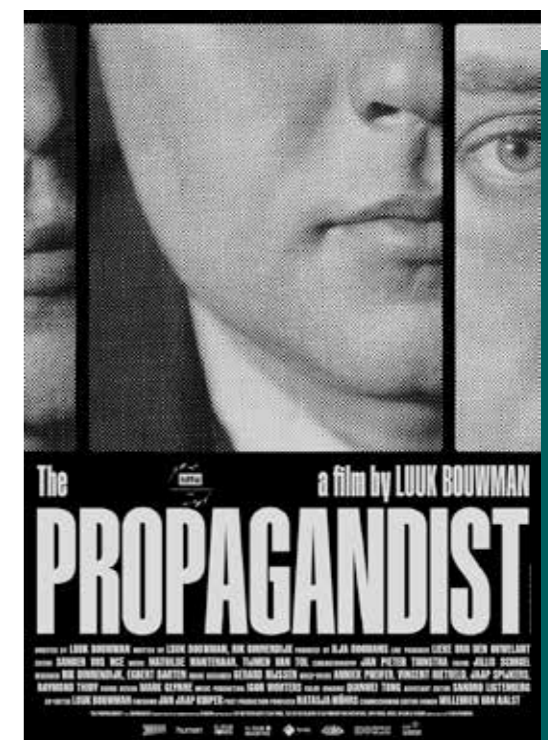
De banden van het oral history archief bleken bij Beeld & Geluid te liggen en die digitaliseerde ze voor dit project. Bouwman zocht ook de interviewer op die zes uur lang met Teunissen had gesproken. We zien Rolf Schuurisma, inmiddels in de negentig, luisteren en reageren op de opnames van toen. Filmhistoricus Egbert Barten geeft aanvullende informatie over de filmwereld in de jaren dertig en veertig. Barten wist bijvoorbeeld een aantal collega's van Teunissen aan het praten te krijgen.

De propagandist is vanaf donderdag 27 maart 2025 in de bioscoop te zien.

Liselotte Doeswijk

Afgelopen editie van IDFA is de documentaire *De propagandist* in première gegaan. De propagandist is Jan Teunissen (1898-1975) die als telg uit een zeer welgesteld geslacht in de jaren dertig zijn aspiraties tot filmmaker kon najagen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij de machtigste man in de Nederlandse filmindustrie. Hij was onder andere hoofd van de afdeling Film van de NSB, de SS en de Bioscoopbond. De 'filmtsaar' werd hij genoemd. Na de oorlog werd hij vervolgd en bestraft. Toch bleef hij prat gaan op zijn sluwigheden en contacten met de hoge heren van het naziregime.

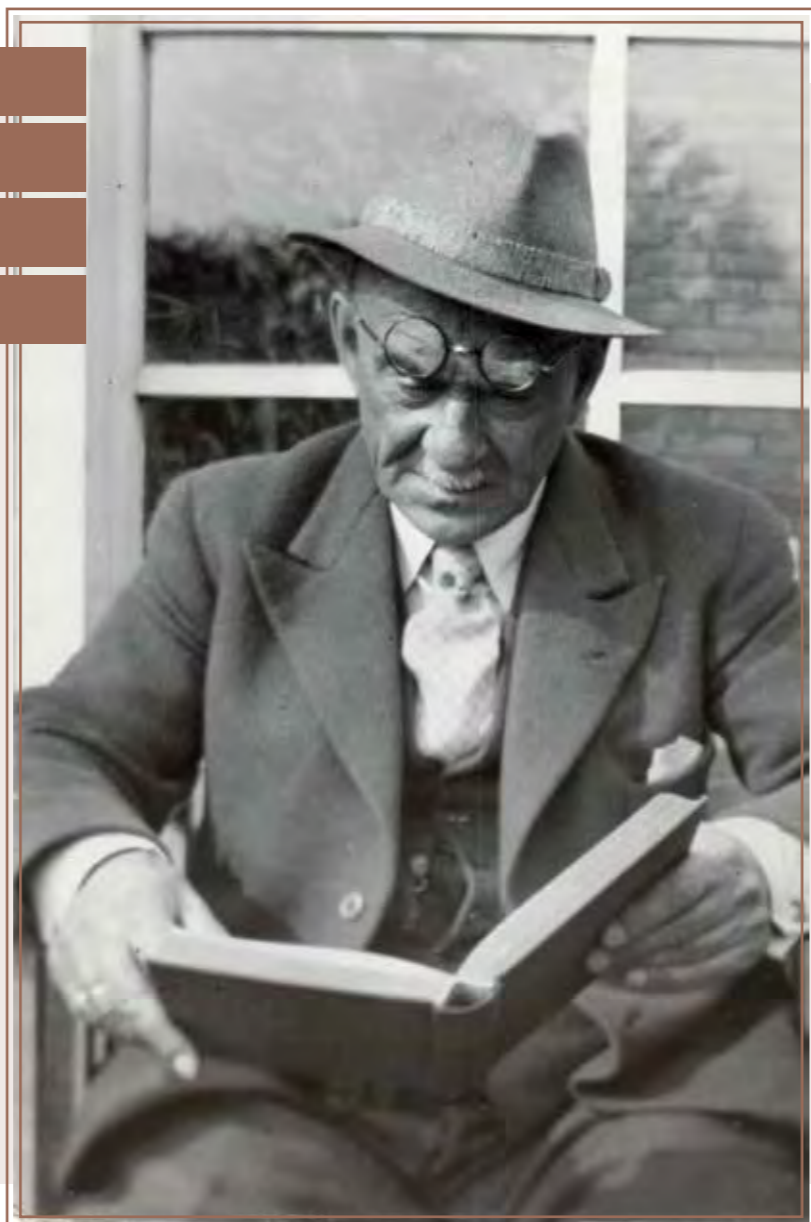
De propagandist is een samenwerking tussen documentairemaker Luuk Bouwman, filmhistoricus Egbert Barten en oral history-pionier Rolf Schuurisma. Na afloop van zijn film *Allen tegen allen* (2019), over de opkomst van het fascisme in Brabant, stuitte Bouwman op een lijst van een geluidsarchief met interviews afgenomen in de jaren zestig door de Stichting Film en Wetenschap. Op de lijst stond ook de naam van Teunissen, van wiens NSB-films Bouwman in *Allen tegen allen* al enkele fragmenten had gebruikt. Deze NSB-films zijn enkele jaren terug al gedigitaliseerd en door Beeld & Geluid en

M.J. BRUSSE

Vernieuwer van de Nederlandse journalistiek

door Peter Brusse met
medewerking van Dick Klees

In de wereld van de journalistiek, het toneel en de beeldende kunst is er één familienaam die steeds naar voren komt: Brusse. Of het nu de correspondenten Jan (Parijs) of Peter (Londen) betreft, de acteur Kees, cineast Ytzen of kunstenaar Mark, wat hen bindt is hun vader M.J. (Rie) Brusse.

Als een van de eersten beschreef M.J. Brusse situaties en gebeurtenissen vanuit zijn eigen observerende gezichtspunt. Ook presenteerde hij de interviews en gesprekken die hij voerde als een van de eersten in dialoogvorm. Hij kreeg vijf beroemde zonen uit drie huwelijken. Peter Brusse schreef de biografie *Onder de mensen* over zijn vader. Voor *Recorder* schetst hij de betekenis van oervader M.J. Brusse voor de journalistiek. Aan Dick Klees vertelde hij wat zijn vader bewoog. Hoe ging hij te werk en hoe gaf hij inhoud aan het soms zenuwslopende beroep van de journalistiek?

Zedenschilder

Voor mijn vader was het een roeping. Hij kon niet anders en werd de sociaal bewogen verslaggever van het leven in armoede en ellende waar de goegemeente geen weet van had. Wat deed dat met die arme sloebers? Hoe groeiden hun kinderen op? Dat wilde hij weten en vertellen in zijn rubriek *Onder de mensen* in de deftige *NRC*, veertig jaar lang, twee

keer per week. De verhalen werden gebundeld en maakten hem beroemd en gevierd. Hij werd de zedenschilder van zijn tijd. Vaak heb ik me afgevraagd of we nog iets kunnen leren van die reportages van een eeuw en nog langer geleden, toen er nog geen radio en tv was, kranten geen foto's afdrukten en razende reporters hun telegrammen naar het telegraafkantoor brachten.

Hij werd op 26 juni 1873 in Amsterdam geboren en kwam na de HBS als duvelstoejager bij het wat anarchistische dagblad *de Amsterdamer*. Zijn eerst grote klus was de begrafenis van koning Willem III, een chaotische plechtigheid, waarbij de jonge brutale verslaggever naar de lijkstaf werd geduwd en toen maar zijn notitieboekje op de kist van de koning legde om zijn aantekeningen te maken. Een paar jaar later kwam hij bij de *NRC* waar ze die jongeman wel eens zouden temmen. Al snel wilde hij weg uit die muffe redactiekamer. "Dat willen ze allemaal, de straat op," zei zijn chef, "draai jij maar braaf je nachtdiensten."

Undercover

Maar het lukte hem, zwerven, hij mocht eruit, op ontdekkingsreis naar die magische Rotterdamse havens en wilde weleens weten of het waar was dat de zeelui op zoek naar een schip door louche koppelbazen werden bedrogen, bestolen en bedreigd. Om niet op te vallen, ging hij – als eerste journalist in Nederland – undercover; verkleed als zeeman op zoek naar een schip.

De lugubere koppelbazen zaten in cafés, lieten uren, soms dagen op zich wachten en intussen werden de mannen dronken gevoerd door lonkende barmeiden en moesten ze overnachten in smerige logementen. Mijn vader wilde alles meemaken, de vlooiën, de kakkerlakken, de vechtpartijen en droefenis, terwijl hij zag hoe moeders met kinderen wanhopig zochten naar hun man die al zijn geld verzoop.

Vader Rie schreef het allemaal op, het vloeken, de grappen en liet de mensen zelf in hun eigen rauwe spreektaal hun verhaal vertellen. Hij

M.J. Brusse met zoon Ytzen en moeder in Volendam, 1922

“HIJ SCHILDERDE
MET WOORDEN”

beschreef niet alleen de misère, maar gaf de *miserables* zelf het woord. Als in een roman. En dat was zelden of nooit vertoond. Zo introduceerde hij de literaire journalistiek.

De gemene ronselaars verdwenen. Een jaar later opende het eerste zeemanshuis.

Schamelen en verdoelden

Vader had de zelfkant van de maatschappij ontdekt. De wereld van de paupers, boeven, hoeren en landlopers, die hem veel liever waren dan de eigengereide, fatsoenlijke burgerij, met haar vooroordelen en schijnheiligheid. “Nee, geef mij maar de hartelijke vriendschap, de humor, waarachtige deernis van de shamelen en verdoelden.” Oftewel, zoals zijn vriend de toneelschrijver Herman Heijermans hem typeerde: “Met je tong uit je mond, ’t vuur uit je sloffen te draven achter de verschijnselen van ’t leven aan.”

Afstandelijk was hij nooit. Hij beschreef zijn avonturen, vertelde wat hem overkwam, niet om zichzelf, de ik in de reportage, belangrijk te maken, maar om de lezer in het verhaal te trekken, te laten zien en voelen wat hij zelf zag en zelf voelde. Hij schilderde met woorden. Mijn broer Kees was ervan overtuigd dat als hij nu zou leven, zeker filmer was geworden.

Hij ging de sloppenwijken in – de helft van de gezinnen in grote steden woonde in één kamer – en over zo’n gezin met drie kinderen schreef hij: “Ze zitten er, koken en eten er als wat te eten is, ze slapen er, zijn er ziek, worden er geboren en sterven er. Dat laatste gebeurt in de bedstee. Door de bedstee heen loopt de buis van de wc van de burens; en nu is er al maanden een gat in de buis, zodat de uitwerpselen van de bovenbewoners in de bedstee lopen. De vrouw heeft er nu een emmertje onder gehangen en dat moet ze elk uur legen.”

Het menselijke verhaal

Jeugdcriminaliteit was een groot probleem, hij nam *Boefje*, een schoffie van 12 jaar, onder zijn hoede. Die had van zijn baas, een houthakker, twee gulden gestolen en kwam in de gevangenis terecht tussen moordenaars en zware criminelen. *Het verhaal van Boefje*, verfilmd en bewerkt tot toneel, werd zijn grootste succes, een aanklacht tegen de maatschappij die alleen keek naar de misdaad, niet naar het kind. En mede door *Boefje* kreeg Nederland zijn eerste kinderrechtter.

M. J. Brusse was romanticus en soms ook wel naïef. Het ging bij hem altijd om de mens, het menselijk verhaal. De kleine krabbelaar die toch nog iets van zijn leven wist te maken. Bij de burgemeester of in directiekamers zou je hem niet gauw vinden. Groots en meeslepend was het nooit en het viel mij op dat wij, zijn zonen, ook altijd het kleine zoeken. Mijn broer Kees de acteur wilde geen koning spelen, broer Jan zocht in Parijs de clochards en Ytzen filmde de parlevinkers die met hun bootjes op de Maas de binnenvaartschippers foerageerden. Mark de kunstenaar zocht het verstilte en Jan Blokker wees me er eens

De kleuters Jan, Kees en Ytzen

op dat ik bij voorkeur op het juiste moment de verkeerde plek zocht; bij de vrijheidsoorlog in Zimbabwe niet het front waar de doden vielen, maar de prachtige natuur, het paradijs waaruit de blanke kolonisten niet verjaagd wilden worden.

Wisselende stemming

Over politiek schreef mijn vader nooit. Of misschien juist wel. Op een van tochten langs de haven zag hij op een zaterdagmiddag een vrachtschip vertrekken met een transport contractkoelies, terug uit Suriname naar hun Oost-Indische vaderland. “Zelden ‘, schreef hij, zal onze haven zo’n droevige doorvoerdading te verschepen hebben gehad. Of het moesten de gruwzame transporten geweest zijn van afgewerkte Engelse paarden voor de slachtbank bestemd. Een van hen was er al gestorven, bezweken voordat hij zijn zonnige land had teruggezien, waar ze immers voor een kwartje per dag behaaglijk konden leven, buiten de gezegende invloed van de Westerse beschaving.” Dat was zijn commentaar. Verder niet.

In de Eerste Wereldoorlog was hij

bij de Belgische vluchtelingen, beeldend, aangrijpend, alsof je als lezer erbij was, het liet je niet los. Maar net als nu met de oorlog in Oekraïne verslapte de aandacht. Woorden als mensonterend, waanzin hadden hun klank en betekenis verloren, schreef hij verschrikt. Ook wat hijzelf schreef had geen ziel meer, het gevoel was weg. Het maakte hem wanhopig.

Hij was een man van wisselende stemming, met alle roem twijfelend aan zichzelf, maar wat zou hij, de zedenschilder van zijn tijd, geroerd zijn dat de prijs voor het beste journalistieke boek nog eens naar hem is vernoemd. Ja, hij was een pionier. ■

Brusseprijs

Naar Rie Brusse is de jaarlijkse prijs voor het beste Nederlandstalige journalistieke boek vernoemd, een initiatief van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten. De prijs wordt sinds 2006 uitgereikt, aanvankelijk eens per twee jaar en sinds 2010 jaarlijks. Aan de prijs is een geldbedrag van € 10.000 verbonden. Tijdens de Nacht van het journalistieke boek is de Brusseprijs 2024 uitgereikt aan Jeroen van Bergeijk voor zijn boek *Undercover aan het werk*.

Annie van Ees speelde de hoofdrol in *Boefje* (Detlef Sierck, 1933)

Op [Recordermagazine.nl](https://www.recordermagazine.nl) is de podcast *De zonen van Boefje* te vinden. Daarin vertelt Peter Brusse aan Dick Klees wat de betekenis van vader Brusse voor de Nederlandse journalistiek is geweest en hoe diens zonen hem in de aanpak van hún werk volgden.

Den Haag door de ogen van de filmkijker

door Peter de Ruiter

Paul Verhoeven

Paul Verhoeven

Aankomst Koningin Wilhelmina (Andrea Domburg) bij Paleis Noordeinde: wat zegt zij tegen adjudant Erik Lanshof (Rutger Hauer)?

Vlaggen met hakenkruizen op de Haagse Kneuterdijk voor de film *Soldaat van Oranje* werpen de argeloze voorbijganger terug in de tijd.

Het was op een zonnige zondagmiddag in 1976 dat ik met mijn moeder in de Haagse binnenstad wandelde. We liepen over de Hofweg, langs het Binnenhof en de Hofvijver en waren op weg naar het Lange Voorhout. Maar voor wij deze boomrijke allee bereikten, ontwaarden we vlaggen met hakenkruizen op de Kneuterdijk. Dat is geen dijk, maar een soort bocht met monumentale panden die de ene straat met de andere verbindt. Ik ben van 1960, mijn moeder van 1921 en zij heeft de Tweede Wereldoorlog dus aan den lijve ondervonden. Haar vader is in de Hongerwinter overleden door voedseltekort. Haar toen nog aanstaande echtgenoot, mijn vader, was te werk gesteld in Hamburg. Daar ontsprong hij ternauwernood de dans tijdens een zwaar bombardement. Alleen een splinter heeft het licht in zijn rechteroog gedooft.

Met een schok werd mijn moeder teruggeworpen in die tijd. Op mijn beurt kon ik mij een voorstelling maken van hoe Den Haag van 1940 tot 1945 een stad was die zwichtte onder het juk van de Duitse bezetter. Maar de reden van het 'vlagvertoon' was die zomer onschuldig: de opnames van de film *Soldaat van Oranje*. Ik weet niet meer of ik de vrijwillige Oostfrontsoldaten als Derek de Lint (Alex in de film) zoals in de film daadwerkelijk heb zien marcheren. Maar er liepen nog genoeg van deze gehelmde soldaten en 'NSB-ers' rond in hun jaren veertig kloffie om een onwezenlijke sfeer te scheppen.

Bommetje op het paleis

Later die middag bevonden mijn moeder en ik ons bij het paleis aan het Noordeinde. Daar werd de

Paul Verhoeven

Hans Akkermans (Thom Hoffman) wordt in de film *Zwartboek* toegejuicht op het balkon. Op de achtergrond de Haagse Surinamestraat.

Tom Hoffman zet zijn handtekening voor een jeugdige fan in de Surinamestraat.

Peter de Ruiter

Paul Verhoeven achter de monitor tijdens de opnames van *Zwartboek* in Den Haag

Dolf de Vries (links) en Derek de Lint op de Haagse set van *Zwartboek*. De Vries woonde evenals regisseur Verhoeven vlakbij: beiden konden naar hun werk lopen

Peter de Ruiter

Peter de Ruiter

aankomst gefilmd van Koningin Wilhelmina (Andrea Domburg) en haar adjudant Erik Lanshof (Rutger Hauer). Het viel mij op dat de koningin bij het uitstappen iets tegen haar adjudant zei en dat deze daar geschokt op reageerde. Wat dat was, werd op dat moment niet duidelijk. Wilhelmina's tekst hoorde ik pas een jaar later, bij het zien van de film: "Had u daar nou niet per ongeluk een bommetje op kunnen gooien?". Wilhelmina verafschuwde Paleis Noordeinde.

Het is een gevleugelde uitdrukking geworden, net als "Houdt het dan ooit op?" Dat is de kreet die Carice van Houten slaakt in haar rol van Ellis de Vries in een andere film van Paul Verhoeven over de Tweede Wereldoorlog: *Zwartboek* (2006). Ellis is er dan net achter gekomen dat haar geliefde na de bevrijding als

nog is vermoord. Het is een kleine dertig jaar later als ook voor deze film Den Haag een belangrijke plaats van handeling is. En weer maak ik een deel van de opnames mee, dit keer in de Haagse Archipelbuurt, zo'n beetje bij mij om de hoek. Wederom spelen net als in *Soldaat van Oranje* Derek de Lint en Dolf de Vries een rol.

Tafel ter herinnering

Dolf de Vries woonde in de buurt en kon dus weer lopend naar zijn werk. Ook Paul Verhoeven zal in die tijd waarschijnlijk hebben geslapen in zijn Haagse huis. Beiden frequenteerden jarenlang de plaatselijke horeca in het korte straatje dat De Mallemolen heet: Verhoeven restaurant Le Moulin Fou, Dolf de Vries in wat nu Eetcafé De Mallemolen heet. Een koperen

Eline Vere (Marianne Basler) verlaat haar woning aan de Haagse Surinamestraat 22.

De Surinamestraat in de film *Eline Vere*: winters gemaakt met nepsneeuw. Rechts van het midden, links naast het paard, Eline Vere.

Harry Kümel

Harry Kümel

plaatje aan hun favoriete tafel herinnert aan Dolf de Vries (1937-2020) en zijn vrouw Lout. Paul Verhoeven (1938) is opgegroeid in de Haagse buurt Bezuidenhout, die in de oorlog twee keer is gebombardeerd. Vlak in de buurt lanceerde de Duitse bezetter de V2-raketten die Groot-Brittannië als doel hadden. Het zal allemaal hebben meegespeeld bij Verhoevens fascinatie voor heldendom en verraad en de keuze voor Den Haag als filmdecor. Al tijdens zijn studie aan het Gymnasium Haganum vormde het classicistische gebouw van de school aan de Laan van Meerdervoort zijn eerste filmset. Van daar liggen het Noordeinde, de Javastraat (intocht *Zwartboek*), de Mallemolen en de Surinamestraat op slechts enkele minuten fietsen. In laatstgenoemde straat speelt zich de sleutelscène van *Zwartboek* af, als aan het licht komt dat Hans Akkermans (Thom Hoffman) geen volksheld is, maar een oplichter.

Volgespoten met nepsneeuw

De Surinamestraat speelt eveneens een rol in de film *Eline Vere* (1991, regie Harry Kümel). Op nummer 22 woont volgens het scenario de hoofdrolspeelster, toevallig naast het authentieke woonadres van de schrijver van het boek Louis Couperus, op nummer 20. Hier heb ik in de zomer van 1990 aanschouwd hoe de straat volgespoten werd met nepsneeuw en hoe actrice Marianne Basler in winterkleding haar domicilie verlaat. Ook in deze film was Thom Hoffman van de partij, als de charmante neef Vincent Vere. Zijn stem was toen nog wat jeugdiger.

Ook voor andere bekende films zijn opnames gemaakt in Den Haag, zoals voor die over de Haagse prostituee *Blonde Dolly* (onder meer de Amsterdamse Veerkade), *Sonny Boy* (Dirk Hoogenraadstraat op Scheveningen) en *De ontdekking van de hemel* (Plein 1813). Filmmakers naar de residentie lokken is inmiddels gemeentelijk beleid. De website *Takethe Hague.nl* is zelfs voorzien van een filmlocatiebank. Kun je nog filmen, film dan mee en verras de kijker met het feest der herkenning. Een onuitwisbare herinnering. ■

F o t o r u b r i e k

In de vorige editie van *Recorder* stond een foto van een man met een flinke verzameling wapens. Jan Arend Janssen wist meer: “Op de foto is Willem Meeuwssen te zien, beheerder van de Wapenkamer en tevens wapenbegeleider. Meeuwssen was voormalig politiefunctaris. De Wapenkamer maakte deel uit van de Vakgroep Rekwisieten. De foto is gemaakt in het voormalig decorcentrum in de Kampstraat (in Hilversum, red.), kort voor de

verhuizing naar het Media Park.”

De volgende portretten zijn gemaakt door de NTS Fotodienst en gedigitaliseerd door Beeld & Geluid. Het zijn NTS-medewerkers omstreeks 1960. Er is een genummerde lijst met namen, maar bij de digitalisering is de nummering op de originele negatieven verloren gegaan. In de huidige mediacatalogus is dus niet meer duidelijk wie op welke foto staat. Weet u wie wie is? Reacties zijn welkom op redactie@recordermagazine.nl. De volledige namenlijst is hier te vinden: recordermagazine.nl/nts-medewerkers.

door Bas Nieuwenhuijsen en Liselotte Doeswijk

Jan Jonker

Een onderbelichte kant van de voormalig chef rekvisieten NTS/NOS

door Arno Weltens

Tijdens het 10-jarig bestaan van de Nederlandse Televisie Stichting (NTS) in oktober 1961 verzorgde oud-operazanger Jan Jonker, de grondlegger van de rekvisietenvoorraad (fundus), voor de jeugd een kinderopera. Een genre, qua encenering en opvoering afgestemd op de belevingswereld van jongeren. Jonkers initiatief paste geheel in de stijl van die dagen.

Samen met Reinier Heinemann bewerkte, registreerde en produceerde hij *Let's make an opera* van componist/dirigent Edward Benjamin Britten. Zijn uitvoeringen waren vooral populair in Engeland. Het was Brittens bedoeling om de jeugd kennis te laten maken met klassieke muziek. Door ze mee te laten zingen betrok hij ze op een bijzondere manier met opera. Overigens was in 1956 voor de NCRV – eveneens onder auspiciën van Jonker – al eerder een televisie-uitvoering geweest. Die werd gezongen door leerlingen van het Christelijk Lyceum in Hilversum onder leiding van Marinus Voorberg.

De telerecording-opnamen vonden in 1961 niet in de studio in Bussum, maar op locatie plaats. De keuze viel op theaterzaal Marcanti in de Jan van Galenstraat te Amsterdam. Hierbij riep Jonker de hulp in van dirigent Hans van den Hombergh, enige solisten en een concertmeester van de Nederlandse Opera. Sopranen

Jan Jonker in actie als rekvisiteur tijdens de opnames van *Viva Juan* in 1955

Nelly Burbach en Lidy van der Veen begeleidden de kinderen tijdens hun muzikale activiteiten. Het zingende publiek bestond uit leerlingen van middelbare scholen en het St. Bonifatius-Parochiekoor uit de hoofdstad.

De kleine schoorsteenveger

De naam van de opera was *De kleine schoorsteenveger* (*The little sweep*). Het verhaal gaat over meesterveger Black Bob, zijn zoon Clem en het jongste maatje Sammy. Als volwassenen fungeren huishoudster miss Bagot en het kindermisje Rowan. In de eerste scène gelast Black Bob de tegenstribbelende Sammy de schoorsteen in te kruipen. Hierbij komt het jochie vast te zitten in het rookkanaal. Op zijn hulpgeroep reageren in de kamer spelende kinderen. Sammy wordt uit zijn netelige positie bevrijd. Ze verstopten de jongen en dit leidt tot een zoektocht van de huishoudster met de schoorsteenvegers.

In scène twee wordt Sammy gewassen en vertelt hij zijn aandoenlijke levensverhaal. Omdat zijn vader een gebroken heup oploopt en niet meer kan werken, wordt Sammy als aankomend schoorsteenveger verkocht. Een van de kinderen bedenkt een plan om Sammy met een reiskoffer het huis uit te smokkelen. De terugkomst van miss Bagot leidt tot allerlei tumultueuze taferelen. In de laatste scène krijgt Sammy 's ochtends een ontbijt en geld aangeboden. Eenmaal verstopt in een koffer blijkt deze te zwaar voor de koetsier. Met vereende krachten weten de kinderen Sammy de koets in te krijgen op weg naar veiligheid en vrijheid.

Jonker werkte in de periode 1951 tot 1977 voor de NTS. Voor zijn carrière bij de Nederlandse televisie was Jonker operette- en operazanger. Op de website van Beeld & Geluid (wiki.beeldengeluid.nl) staat een uitvoerige biografie van een der aartsvaders van de vaderlandse televisie. ■

De scholieren in het publiek zingen mee in *De kleine schoorsteenveger*. Het decor is van Peter Zwart.

Nelly Burbach en Lidy van der Veen, solisten van de Nederlandse Opera, als kindermisje en huishoudster.

Het Prinsenhof in Groningen, waar de RON in zat

Henk Monstier

REGIONALE OMROEPEN: DE WEG NAAR LANDELIJKE DEKKING

Deel 1

Door Arno Weltens en Ben Groenendijk

De regionale omroepen spelen inmiddels ruim driekwart eeuw een rol in de provincies. Hun positie is niet altijd vanzelfsprekend geweest. In het naoorlogse omroepbestel kregen ze een bijrol. Op de weg naar een compleet netwerk stonden veel stoplichten. Stapvoets bereikten zij de eerste mijlpaal: landelijke dekking.

Het initiatief om na afloop van de Tweede Wereldoorlog te komen tot een nationale omroep was al snel gesneuveld. Radio Herrijzend Nederland werd voorlopig voortgezet onder de paraplu van de Stichting Radio Nederland in den Overgangstijd. Ze was naamgever van de hobbelige glijbaan naar een

nieuw omroepbestel, een in 1947 opgerichte federatie van omroepverenigingen: Nederlandse Radio Unie (N.R.U.). De Regionale Omroep Noord (R.O.N.), de omroep voor Groningen, Friesland en Drenthe, en de Regionale Omroep Zuid (R.O.Z.), de omroep voor Limburg, maakten vanaf 1947 deel uit van de N.R.U. Hun komst was mede te danken aan het feit dat extra zenders nodig waren voor het bereik van de nationale radio. R.O.N. en R.O.Z. waren de twee zaadjes die het latere, regionale omroepbestel deden ontkiemen. Maar dat duurde even.

Eerste stap

In 1959 kreeg de R.O.N. er een 'O' bij, de 'O' van Oost. Overijssel trad toe. R.O.N. werd dus R.O.N.O. De regio van de omroep werd groter. Dat was met de ogen van vandaag een stap in de verkeerde richting, al

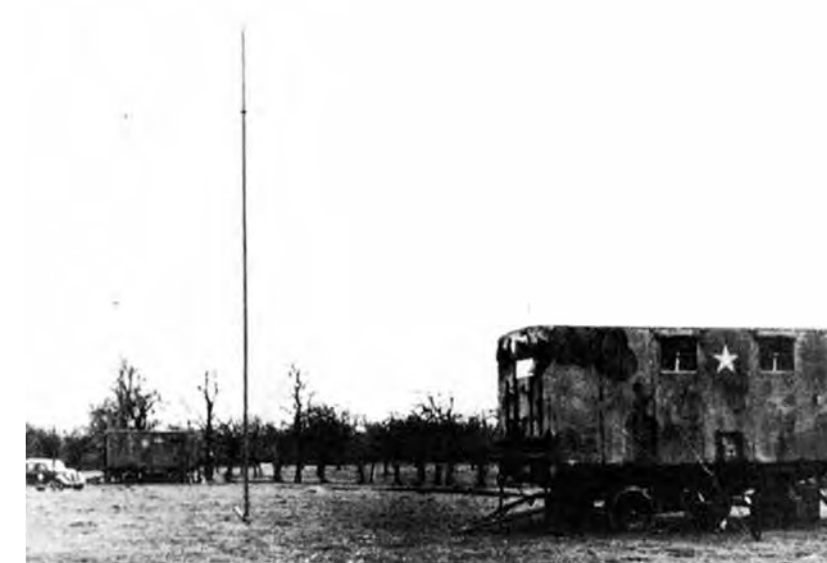
helemaal toen ook Gelderland in 1965 tot het noord-oostelijke omroepgezelschap toetrad. R.O.N.O. werd een omroep voor maar liefst vijf provincies. Was dat de weg die regionale omroep moest gaan? Het antwoord kwam in 1977. De R.O.N.O. werd in drieën gesplitst: Omroep Fryslân, Radio Noord (Groningen en Drenthe) en Radio Oost (Overijssel en Gelderland). Het was het eerste stapje op weg naar omroepen op provinciale schaal. Friesland kreeg bij deze splitsing als enige een omroep voor zichzelf, een uitzonderingspositie die Omroep Fryslân te danken had aan het feit dat er de tweede rijkstaal werd gesproken. Dit was ook de reden waarom de Friese omroep zendtijd kreeg op een landelijke, publieke zender.

Hilversums bestuur

De N.R.U. en de in 1951 opgerichte N.T.S. gingen in 1969 samen onder een nieuwe naam: N.O.S. (Nederlandse Omroep Stichting). Het was dus nu de N.O.S. die de regionale omroepen in het noordoosten en het zuiden vanuit de Hilversumse vergaderzalen bestuurde. Ook toen al werd er in de regio geschamperd over de kapsones van Randstedelingen, dus deze bestuurders op afstand kregen in de regio geen goede pers. Er groeide behoefte aan zelfstandigheid. "Waar bemoeien die Hilversumse omroepbonzen zich mee? Wat weten ze nou van onze regio? Ze kunnen de programma's niet eens beluisteren!"

De N.O.S. was geen voorstander van zelfstandige, regionale omroepen, want stel je voor dat ze hun vleugels zouden uitslaan. Aan concurrentie geen behoefte. Op het verwijt dat men in Hilversum de regionale programma's niet kon volgen, vond 'Hilversum' een antwoord. Op een kwade dag vroeg de N.O.S. de regionale omroepen cassettes te versturen met daarop hun programma's, zodat 'Hilversum' er kennis van kon nemen. De cassettes vonden hun weg naar het Bureau Regionale Zaken van de N.O.S., waar ze in groten getale beschikbaar waren, maar zelden of nooit werden opgevraagd, laat staan beluisterd. Vanaf een zeker moment besloot men in de regio dus maar lege cassettes te versturen. Dat scheelde werk. Geen bestuurder in Hilversum heeft het ooit gemerkt.

"DE N.O.S. WAS GEEN
VOORSTANDER VAN
ZELFSTANDIGE, REGIONALE
OMROEPEN"

Militaire steunzender in Limburg, kort na de Bevrijding, nodig voor landelijke radiodekking

Het Radio 1-model

Diverse regionale omroepen begonnen in de jaren tachtig met uitzenden, al dan niet experimenteel. In dit decennium ging de ontwikkeling van regionale omroep in de versnelling. Waar beginnende omroepen maximaal drie uur per dag in de lucht waren, begon Radio Rijnmond in 1983 met een 12-uurspro-

grammering, inclusief eigen nieuwsbulletins. In 1988 volgden de Zuid-Hollandse bureaus van Radio West. De ambities van deze Randstedelijke omroepen waren een doorn in het oog van Hilversum. In een poging de ontwikkeling te remmen, liet de N.O.S. zich maar al te

graag verleiden mee te gaan in het zogeheten 'Radio 1-contract'. Regionale omroepen kregen drie keer per dag een 'venster' op wat toen nog Hilversum 1 heette, maar in het vervolg de naam 'Radio 1' zou krijgen, want de regio had geen zin om zich te laten inlijven op een zender met de naam van een onbeduidende provincieplaats waar toevallig gebouwen van de landelijke omroep waren gevestigd. De consequentie hiervan was dat de andere landelijke radiozenders ook hun Hilversumse naam verloren. En dat alles voor een samenwerking met een beperkt aantal regionale omroepen, die maar een paar jaar zou duren. Want we naderen 1989.

Het gebouw aan de Van Hasseltkade in Maastricht, waarin de ROZ begon

Het omroepentje

Terugblikkend werd de financiering van de regionale omroepen in de loop der jaren een speelbal van de Haagse politiek, zeker in perioden van bezuinigingen. Bovendien werd er stevig oppositie gevoerd vanuit de bestaande landelijke omroepen.

Minister Brinkman voerde in 1988 het 'omroepentje' in om de regionale omroepen te financieren

op het niveau te komen dat minimaal nodig was om serieuze, regionale radio te maken. Het was de duw die nodig was om landelijke dekking te bereiken. Flevoland, Zeeland en Utrecht sloten aan en Noord-Hol-

Cultuurminister Elco Brinkman maakte in 1988 een einde aan deze discussie. Hij kwam met het 'omroepentje' op de proppen, een opslag op de landelijke omroepbijdrage. Dat gaf stevigheid, al moesten de minder bevolkte provincies nog wel een aanvullende rijksbijdrage krijgen om

“KLEIN DUIMPJE HAD
ANGST GEZAAD BIJ
DE GROTE REUS”

land en Brabant konden vanaf dit moment de hele provincie bedienen, met edities voor subregio's. Het was overigens niet het ideale model van belangenorganisatie R.O.O.S. (Regionaal Omroep Overleg en Samenwerking) geworden. R.O.O.S. wilde een stelsel van 23 regionale omroepen, niet gebaseerd op bestuurlijke grenzen, maar meer cultureel bepaald. Nu de financiering bij de provincies was ondergebracht, was dit R.O.O.S.-perspectief definitief van tafel. Maar de landelijke dekking was een feit.

Ontvlechting

Intussen was ook nog een oorlogje gevoerd tussen N.O.S./Facilitair Bedrijf en de regionale omroepen die van oudsher bij de Hilversumse familie waren ondergebracht. Want zij werden onder het nieuwe regime uiteraard zelfstandig. Hun faciliteiten waren echter eigendom van N.O.S./Facilitair Bedrijf. Tekenend voor het Hilversumse chagrijn was dat men halsstarrig

met het toch bepaald niet armlastige achterwerk op de eigendommen ging zitten. Hogere machten moesten eraan te pas komen om de verzelfstandigde, regionale omroepen hun 'eigen' spullen te bezorgen, inclusief de talloze cassettes die men nooit had beluisterd.

Reclame

De overwinning in het jaar 1989 deed R.O.O.S. aan de minister melden dat de regionale omroepen zich op het gebied van reclame achtergesteld voelden ten opzichte van de landelijke omroep. De schrijvende pers, vertegenwoordigd door de N.D.P. (Nederlandse Dagblad Pers) koos meteen de slachtofferrol. De lobby was sterk genoeg. De regionale omroepen kregen de plicht samenwerkingsverbanden aan te gaan met de regionale pers. Zo geschiedde. Klein duimpje had angst gezaaid bij de grote reus.

En toen?

Drie jaar na het feestelijke jaar 1989 besloot Radio Oost haar naam te veranderen. De nieuwe naam werd: RTV Oost. Daarmee zette 'Hengelo' een stap die navolging zou krijgen. Daarover meer in een volgende *Recorder*. ■

Omroepgebouwen
TOEN
77
NU

Nieuwen Engh

Dit witte, deftige pand heet villa Nieuwen Engh en is te vinden aan het Melkpad nummer 34 in Hilversum. Het is in 1881 gebouwd als woonhuis voor een fabrikant van haarden en brandkasten en is te vinden in de wijk Raadhuiskwartier.

Tijdens de bezettingsjaren nam het Duitse leger het gebouw in beslag om als af luisterpost te dienen. Hier zetelde toen ook de genazificeerde BNO: de Berichtendienst Nederlandsche

Omroep (in de volksmond "Beslist Niet Oprecht" genoemd). Nadat Nederland in 1945 was bevrijd van het Duitse juk, nam de Nieuwsdienst Radio Nederland zijn intrek in het gebouw, als filiaal van de NRU, de Nederlandse Radio Unie. Jaren later integreerde deze instelling in de Radionieuwsdienst van het ANP.

In de jaren '70 vond het kantoor van de NOS Hoorspelkern nog een plekje op de vliering, voor de opslag van zijn administratie. Medio 1981 verhuisde de Radionieuwsdienst naar een nieuwe studio in het toenmalige Muziekpaviljoen, op het Omroepkwartier (nu Media Park). Al gauw werd een nieuwe bestemming voor dit ruime perceel gevonden: het net opgerichte Nederlands Omroepmuseum. Zij vertrokken ten slotte in 2002 naar de Oude Amersfoortseweg. Tegenwoordig zetelt er een makelaarskantoor in de Nieuwen Engh. ■

door Nico Warnaar

Beeld & Geluid

Nico Warnaar

NCRV honderd jaar geleden opgericht, KRO volgde voorjaar 1925

‘Publieke omroep was emanciperend, educatief, pionierend’

Het was 15 november 1924. In het gebouw van de Christelijke Vereniging van Jonge Mannen in Den Haag zat een uitgelezen gezelschap bijeen, afkomstig uit verschillende hoeken van het protestantse erf. Doel: de oprichting van een ‘christelijke vereniging voor draadloze telefonie’. Aan het eind van de middag waren de handtekeningen gezet, een bestuur geïnstalleerd en een naam gekozen: de Nederlandsche Christelijke Radio Vereniging was een feit. Op kerstavond van datzelfde jaar vond de eerste NCRV-uitzending plaats. Daarmee werd, honderd jaar geleden, de publieke omroep in Nederland geboren.

door Willem Hekhuis

De komst van de religieus of ideologisch geïnspireerde omroepen is van enorm belang geweest voor de Nederlandse samenleving, zegt historicus Wim Berkelaar. “Kolossaal! Ze hebben enorm emanciperend gewerkt.” Berkelaar (63) is verbonden aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, en medeauteur van de uitgebreide geschiedschrijving van de NCRV, *Verkundiging en verstrooiing* (Amsterdam, 2014).

Het nieuwe massamedium radio verscheen in een tijd dat Nederland verzuild was. En dus waren ook de omroeporganisaties representanten van de verzuiling. Berkelaar: “Dat kon niet anders. Het liberalisme had het eind 19e eeuw al verloren. Tussen 1918 (Cort van der Linden) en 2010 (Mark Rutte) hebben we nooit een liberale premier gehad. Daartussen altijd confessioneel of rooms-rood.”

Lichte muziek

Tot het eind van de verzuiling, ruwweg de jaren zestig, hadden de verzuilde omroepen een wat hij noemt ‘pionierend karakter’. “Emanciperend, educatief, niet bevoogdend.” De NCRV bijvoorbeeld had een grote rol in het ‘vrijer maken’ (lees: wereldser worden) van het gereformeerde en hervormde volksdeel. Berkelaar: “Het kán nooit met alleen

informatie. Mensen hebben ook vertier nodig. Lichte muziek was al snel populair. Het NCRV-bestuur heeft van begin af aan die spanning gevoeld.” Hij noemt de popmuziek, bij de NCRV geïntroduceerd door de ‘zeer beschaafde’ Skip Voogd en het hoofd van de afdeling Muziek, de latere algemeen directeur drs. M. Geerink Bakker, die puur op het klassieke genre was gericht.

Berkelaar vertelt de - volstrekt ongeautoriseerde - anekdote dat Geerink Bakker uit pure afkeer ooit een stapel grammofoonplaten met popmuziek uit

zijn handen liet vallen. Nog in 1966 moest toenmalig voorzitter ds. J. Ozinga uitleggen dat hij niet zou weten ‘waarom klassieke klanken christelijker zouden zijn dan de meer lawaaiige’.

“HET KÁN NOOIT MET
ALLEEN INFORMATIE.
MENSEN HEBBEN OOK
VERTIER NODIG”

NCRV gebouw met kunstwerk van Jan de Baat.

Veranderende tijdgeest

Vanaf de jaren zestig veranderde de tijdgeest. Het was een periode ‘van toenemende welvaart, de opmars van het televisietoestel, een rebelse generatie en het begin van een opzienbarend muzikaal tijdperk’ (aldus de *Canon van Nederland*). De televisie (in Nederland anno 1951) kreeg een steeds prominentere plaats in de huiskamers.

Die veranderende tijdgeest had aanvankelijk geen invloed op het ledental van de NCRV. “Het geloof liep samen op met de tijdgeest.” Bij het 55-jarig bestaan in 1969 kon zelfs het 500.000e lid worden genoteerd. “Dat liep nog door tot ruwweg 1980”, aldus Wim Berkelaar. “De leegloop begon daarna, vanaf de jaren negentig. De verklaring? Het zal de algehele teloorgang van het geloof zijn geweest, de ontkerkelijking. Het is eigenlijk een treurige paradox dat de wat progressieve

sfeer van de NCRV de afkalving van het ledental juist heeft versneld.” Een soortgelijke tendens was te zien bij de VARA, zegt Berkelaar. “Immers ook een ideologische omroep. De arbeider was tevreden met zijn autootje en zijn pilsje en keek naar de programma’s van de TROS.”

Commerciële omroep

In de jaren zestig deed ook de commerciële omroep zijn intrede in Nederland. Radio Noordzee, Radio Luxemburg waren de eerste. Intussen zijn we gewend aan een veelkleurig aanbod van publieke en commerciële zenders en zien we de opkomst van de streamingdiensten die een behoorlijke invloed hebben op het kijkgedrag.

Aan de publieke omroep zijn al die veranderingen niet voorbij gegaan. Politieke steun voor het bestel is niet vanzelfsprekend meer, er ging – gedwongen – een fusiegolf door Hilversum. KRO en NCRV gingen in 2014 samen, een fusie die in 2019 werd voltooid door beide verenigingen in elkaar te schuiven. Grote invloed kent Berkelaar toe aan de opkomst van de social media. “De burger gaat zelf op zoek, is niet afhankelijk van de massamedia. Zoekt zijn websites, maakt ze zelf. Het kijkgedrag van jonge mensen erodeert de omroepen.”

Toch ziet hij ze niet snel verdwijnen (“al moet je een historicus nooit naar de toekomst vragen”): “Ze zijn betrekkelijk goedkoop, pluriform en eigenlijk heel democratisch, elk met zijn eigen achterban. Ik zie niet snel gebeuren dat we in Nederland één omroeporganisatie krijgen.” ■

De oude omroepen

15 november 1924

23 april 1925

1 november 1925

29 mei 1926

28 december 1927

(De AVRO was het resultaat van een fusie en houdt het begin zelf op 21 juli 1923)

KRO-NCRV-directeur Peter Kuipers: 'Lineair tv-kijken? Nog hooguit 20 jaar'

“Mensen van boven de 60”, zegt KRO-NCRV-directeur Peter Kuipers, “die lezen nog een omroepblad. Hun gids is nog iets dat bij het huishouden hoort. Jongere mensen zoeken hun eigen weg in het media-aanbod. Ze zien de meerwaarde van een omroepmaatschappij niet. Die meerwaarde is er wel als het om specifieke onderwerpen of thema’s gaat waaraan we aandacht besteden.”

door Willem Hekhuis

KRO-NCRV telt eind 2023 310.709 leden (*Jaarverslag 2023*). Van hen krijgen er 273.000 wekelijks een programmablad in de bus: *NCRV-gids*, *KRO-magazine* of *Mikrogids* (ondergebracht in uitgeverij Bindinc). Wat de leden met en zonder omroepgids bindt, is volgens directeur Peter Kuipers de grote sociale betrokkenheid. In het ledenmagazine *Vertel*, dat ter gelegenheid van het eeuwfeest in december in een feestelijke extra dikke jas verscheen, noemt hij de ‘aandacht en zorg voor elkaar, de natuur en de samenleving’ als kernpunten.

Waar decennialang bij NCRV en KRO de religieuze achtergrond bepalend was voor programma’s, programmamakers en leden, werden beide omroepen de laatste decennia geconfronteerd met de leegloop van de kerken en toenemende secularisatie. Wat overbleef: “Sociale betrokkenheid”, stelt Kuipers, “die zo kenmerkend was voor de christelijke geloofsovertuiging. Die vormt tot op de dag van vandaag het fundament voor de huidige omroep.” Een omroep die steeds minder drijft op een traditionele programmering via het open net, maar die steeds meer

gebruik maakt van de diverse sociale mediaplatforms. “Lineair tv-kijken is over tien, twintig jaar weg”, stelt Kuipers. “Er gaat steeds meer via NPO Start”. Zorgen maakt hij zich wel over het verlies van politieke steun. “Een publieke omroep heeft een grote waarde voor het goed functioneren van de democratie. Dit is zo essentieel dat ik hoop dat de politiek de publieke omroep blijft steunen. We spelen een grote rol in het publieke debat. Dat moeten we nooit marginaliseren.” ■

KRO-NCRV

KRO-NCRV

Wandbord uit 1927. De koper droeg bij aan het ‘zenderfonds’ van de NCRV.

Theelepeltjes waren populair als premie voor het aanbrengen van nieuwe leden.

Beeld & Geluid

Bij de NCRV was regelmatig koorzang op televisie te zien, zoals in *Door de wereld klinkt een lied*, 1973.

Beeld & Geluid

Farce Majeure was een van de beeldbepalende programma’s van de NCRV. Vlnr: Jan Fillekers, Alexander Pola, Ted de Braak en Fred Benavente.

In de populaire dramaserie *De kleine waarheid* speelde Willeke Alberti de hoofdrol, links Jan Winter.

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

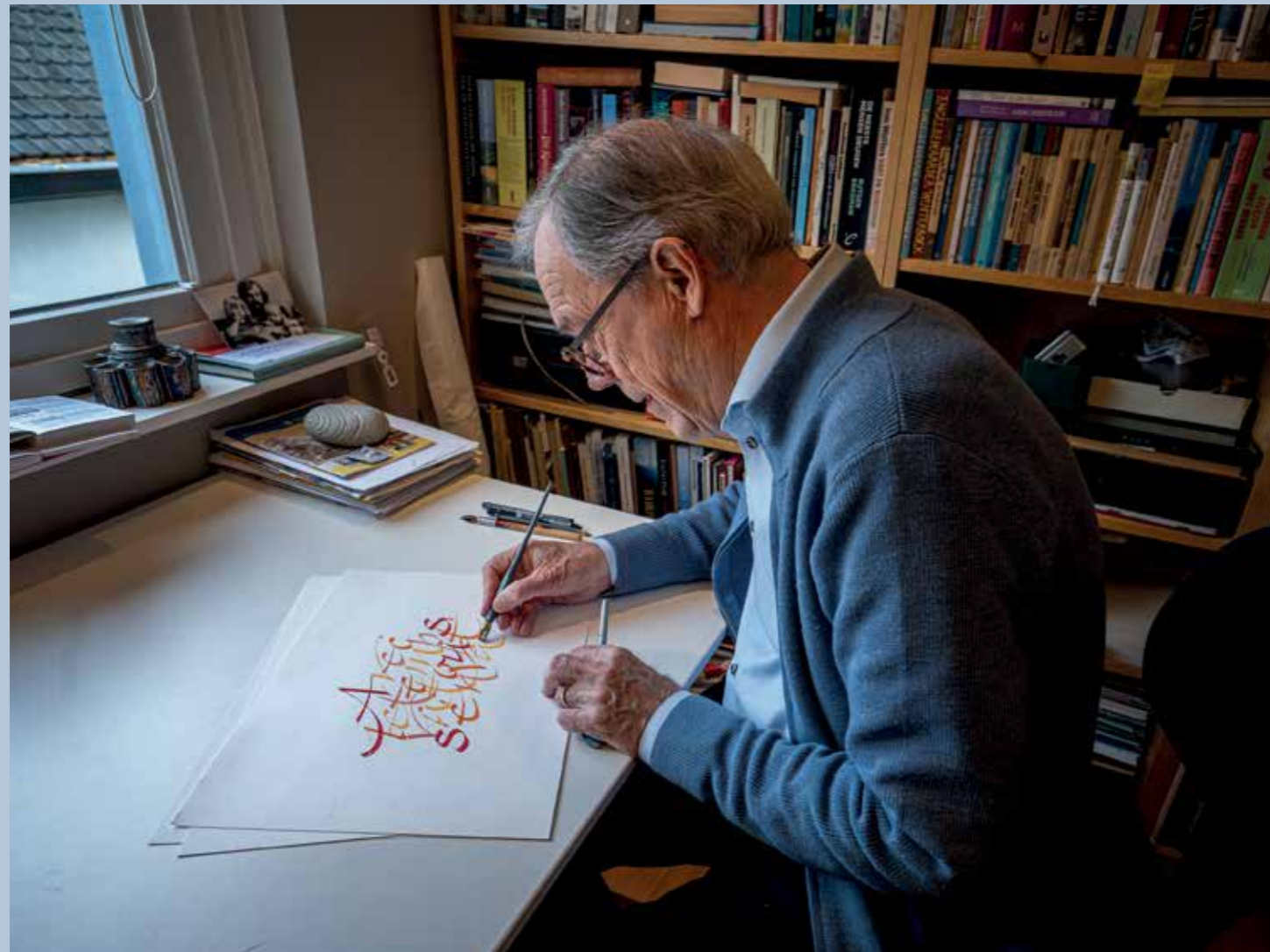
Rene Eybergen was een van de presentatoren van *Hier en nu*, het actualiteitenprogramma van de NCRV. In 1996 gaat het op in Netwerk.

J.C. Brussaard verzorgde tussen 1952-1955 de dagsluiting, omroepster Tanja Koen was jarenlang het gezicht van de omroep.

Beeld & Geluid

door Klaas Doornbos

Loek Bouma

Op zijn website *Mooieletters.eu* staat een bladzijde uit zijn schrift uit de eerste klas uit het jaar 1951. "Zo leerde ik letters schrijven. Met de kroontjespen, tong tussen de tanden en de inktlap paraat. Eindeloos herhalen." En zo gebeurt het nog steeds regelmatig, al is de kroontjespen ingewisseld voor professioneler schrijfgerei. De kalligrafie was er altijd, maar sinds zijn pensionering is er meer tijd voor. In deze editie van *Geranium & co*: Willibrord Ruigrok (1946).

Schrijven en het schrift zijn de rode draad in zijn leven. Dat begon uiteraard op de lagere school, maar werd bepalend in de jaren zestig. "Ik

Over pensionado's die na hun pensioen niet achter de geraniums zijn gaan zitten

mijn vriend zei: doen! Vier weken later had ik een gesprek en kort daarna was ik leerling-journalist."

Nieuwe baan

Na zes jaar dagblad was het weer een advertentie die Willibrord Ruigrok op een nieuw pad bracht. Ditmaal was het de omroepgids van de KRO waar een eindredacteur werd gezocht. "Dat heb ik twee jaar gedaan, waarna ik overstapte naar wat toen de Persdienst heette. We waren onder andere verantwoordelijk voor alle perscontacten, het personeelsblad en de woordvoering. Ik heb dat met veel plezier gedaan. De omroep was en is een interessante wereld om in te werken, want er gebeurde altijd wel iets."

Aether

Na 30 jaar en drie maanden nam Willibrord in 2006 afscheid van de KRO-collega's, waarna hij meteen werd gestrikt voor de redactie van *Aether*, de voorloper van *Recorder*. "Ook dat heb ik met veel plezier gedaan." Naast *Aether* kwam er vanaf 2006 meer tijd voor andere zaken: om te beginnen de kalligrafie. Willibrord: "De 26 letters van het alfabet zijn én belangrijk én fascinerend. Ze zijn het gereedschap voor al onze kennis en kunde. En van die letters kun je ook heel mooie letters maken, met aandacht en creativiteit. Hoe lang ik over een tekening doe, is niet te zeggen. Tussen idee en uitwerking kan een lange periode zitten. Daarbij zijn er ook verschillende pogingen, die uiteindelijk in de prullenbak belanden. Ik laat mij vaak inspireren

door één zin uit een boek, een lied of een bekende uitspraak. Denk aan 'Verum, bonum et pulchrum est unum' van Thomas van Aquino, dat op de gevel van de KRO-studio staat. 'Het ware, het goede en het schone zijn één.' Een treffende uitspraak, die nog altijd geldt."

SenVer

Naast de kalligrafie is Willibrord, samen met zijn vrouw Marianne, al lange tijd betrokken bij SenVer, een grote en bruisende seniorenvereniging in Hilversum. "SenVer is een heel actieve club met maar liefst 2.400 leden, zo'n 200 actieve vrijwilligers en zo'n 40 verschillende activiteiten, van aquajogging tot lezing tot hulp bij belastingaangifte. "Ik organiseer mee aan lezingen over poëzie, over lokale historie, zit in een vertaalgroep, en schrijf uiteraard voor het maandblad en de nieuwsbrief. Er is bij SenVer altijd iets te doen." ■

Willibrord Ruigrok

Een citaatje uit het indertijd bekende boek 'Bidden wij voor Owen Meany' van John Irving. 'Niet bang zijn, je kunt alles wat je wilt als je gelooft dat je het kunt'.

Lichtpuntjes

Hella Liefting, voorzitter van VGOMedia, geeft haar mening over pensioen en andere zaken

Het zal mijn tijd wel duren. Typisch een uitspraak van oude mensen die de waan van de dag en hun eigen rol daarin willen relativeren. Maar op dit moment in de geschiedenis kan dat eigenlijk niet meer. De opmars van de autocraten. Het populisme. De onverdraagzaamheid. De grote bekken. De opwarming. De oorlogen. Het is helemaal de vraag of het allemaal onze tijd wel zal duren.

Lichtpuntjes zijn er ook, al zijn ze klein en moet je goed zoeken. Waar grote verbanden beginnen te rafelen, worden de kleine juist sterker. Op mijn pleintje

is dat goed te merken. Buren tonen hun betrokkenheid bij elkaar. Los van het groeten, voor elkaars katten zorgen en de heggenschaar lenen zijn er ook andere hoopvolle signalen. Zo verkochten drie jonge buurkinderen boeken (nota bene) die ze in de buurt bij elkaar hadden gescharreld, en kwamen er wel twaalf kinderen lootjes verkopen voor de grote clubactie. Ja, klein bier als je het afzet tegen het grotere plaatje. Maar het toont aan dat er nog mensen en kinderen zijn die iets voor een ander over hebben. Daar kunnen we hoop uit putten. Namens het bestuur wens ik iedereen een vredig, liefdevol en gezond nieuwjaar.

Uit het bestuur

In de bestuursvergadering van 23 oktober 2024 kwamen de volgende punten aan de orde:

- Het bestuur is nog steeds druk met het invullen van het hoorrecht. Het proces loopt soepel maar omdat PNO Media verschillende regelingen aanbiedt zijn er veel plannen waar wij onze mening over moeten formuleren. Voor onze achterban is het plan voor de publieke omroep van belang, en dat hebben we nog niet. We zetten alle stukken in een apart mapje op de site, dan kan iedereen kennis nemen van onze beoordeling.
- We zijn ook op zoek naar kandidaten voor het bestuur. We willen graag alle functies dubbel bezetten. Ook zijn we wettelijk verplicht om twee schaduwbestuurders te benoemen. Dat zijn 'designated survivors' die de vereniging aansturen als het hele bestuur onverhoopt dood neervalt.
- Dan hadden we een vervelende kwestie bij de hand: een vordering van het ANP wegens onrechtmatig gebruik van foto's op de website. Hoewel wij als mediamensen het belang van auteursrechten meer dan onderschrijven, vinden we het een beetje al te bar om als vereniging waar ook gepensioneerde ANP'ers lid van zijn, voor een behoorlijk bedrag te worden aangeslagen. Een briefje van die strekking haalde niets uit. We schrijven nog maar een brief, dit keer aan de hoofdredactie en directie.
- We hebben uitgebreid de verlate verkiezingen voor het VO besproken. Jammer dat de lijststaandevoerder van VGOMedia niet is gekozen. Het reglement is onduidelijk en ademt dat bij de opstelling daarvan geprobeerd is de invloed van gepensioneerden zo klein mogelijk te houden. We tekenen geen formeel bezwaar aan, maar gaan wel vragen om aanpassing van het reglement voor de volgende verkiezingen.

Alle verslagen zijn uitgebreid te lezen op de website (www.vgomedia.nl). Ook dat van 25 september, een vergadering die vrijwel geheel gewijd was aan het hoorrecht.

Informatie voor leden van de Vereniging van gepensioneerde medewerkers van media- en aanverwante organisaties

Algemene Vergadering 27 november 2024

Geen positief advies over transitieplan

Was het het beroerde weer, de angst voor de storm Conall die die dag over het land raasde? Hoe dan ook, de najaarsledenvergadering van VGOMedia, woensdag 27 november in Hilversum, werd maar matig bezocht: zo'n 35 aanwezigen vulden Theater 2 van Beeld en Geluid nog niet voor de helft.

door Willem Hekhuis- Foto's Liek Bouma

Degenen die er wel waren, hoorden voorzitter Hella Liefting complimenten geven aan pensioenfonds PNO Media over de manier waarop het proces rond het 'hoorrecht' is georganiseerd. Desondanks is het eindoordeel van VGOMedia over het hele transitieplan (de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel) niet positief. In het plan staat geen koopkracht doelstelling voor gepensioneerden – terwijl dat wel de bedoeling was van de nieuwe wet - en het goedmaken van de korting van 3,4 procent uit 2013 en de achterstallige indexatie inhalen – 'een ereschuld' - krijgen geen voorrang. Op de website (www.vgomedia.nl) is onder de titel 'VGOMedia vindt transitieplan niet evenwichtig' het hele dossier over dit onderwerp te vinden.

Wat de huishoudelijke mededelingen betreft: VGOMedia heeft een nieuw bestuurslid in de persoon van Nico Haasbroek, afscheid werd genomen van bestuurslid Ruud Leyendekker en felicitaties en applaus waren er voor Ynskje van den Brakel Visser die in het Verantwoordingsorgaan is herkozen.

PNO zoekt groei

Gastspreker André Snellen, fondsvoorzitter van PNO Media, complimenteerde op zijn beurt het bestuur van VGOMedia, dat 'heel constructief heeft meegewerkt' aan de dialoog met de sociale partners over het hoorrecht en het transitieplan. Hij benadrukte dat de overgang naar de nieuwe wet voor alle pensioenfondsen een spannend proces zal worden en ziet er wel rechtszaken over komen 'tot aan de Hoge Raad'. PNO Media zoekt groei, vertelde hij, want op dit moment zijn we 'te klein voor het tafellaken, te groot voor het servet'. Hij was daarom blij met de aansluiting bij PNO Media van de sector kartonnagebedrijf, dat 6000 nieuwe deelnemers inbrengt.

Het complete verslag van de vergadering is te lezen op de website, (www.vgomedia.nl). Daar ook de hele fotoreportage die Liek Bouma van deze middag maakte.

Nieuwe bijeenkomst kennisnetwerk: licht

Na de geslaagde bijeenkomst met regiëassistenten heeft de groep VGOMedia-leden die het groeiende kennisnetwerk aan het opbouwen is, een nieuwe bijeenkomst in het vizier: op 13 maart 2025 zijn mensen die werkten als belichtingstechnicus, belichter of lichtontwerper bij de televisie in de jaren 60, 70, 80 en 90, om 14.00 uur welkom in Beeld & Geluid om hun kennis uit die eerste decennia van de Nederlandse televisie te delen.

Er is een kort programma, een uitgebreide rondleiding en een borrel na afloop. De bedoeling is om kennis bij oud-makers van allerlei pluimage beschikbaar te maken. Zo bieden verhalen uit de eerste decennia

context aan wat er in B&G allemaal te vinden is. B&G is vooral nieuwsgierig naar verhalen van achter de schermen, omdat die veel minder bekend zijn dan wat er uiteindelijk is gemaakt. De organisatie is in handen van Peter Rump, die zich laat bijstaan door een paar bekende namen uit de wereld van het licht. Ben je zo iemand en wil je meedoen, meld je dan aan.

De capaciteit van de zaal is beperkt, dus wacht niet te lang. Aanmelden via <https://vgomedia.nl/nieuwe-bijeenkomst-kennisnetwerk-licht/> of scan de QR-code.

Ynskje van den Brakel herkozen

Eind september/begon oktober vonden verkiezingen plaats voor de leden van het Verantwoordingsorgaan van PNO Media. De leden van VGOMedia hebben het zittende VO-lid Ynskje van den Brakel voor een nieuwe termijn herkozen. Scan de QR-code voor de hele verkiezingsuitslag.

Betaaldata pensioen 2025: 23 januari, 24 februari, 24 maart, 24 april, 22 mei, 24 juni, 24 juli, 21 augustus, 24 september, 23 oktober, 24 november, 22 december

Dankbetuigingen

Hartelijk bedankt voor de felicitaties en de cadeaubon, die ik vandaag ontving voor mijn 80e verjaardag op 13 september. Ik hoop ook de volgende bon nog te halen.
Hans Hoole, Oegstgeest

Heel hartelijk dank voor de leuke attentie ter gelegenheid van mijn 80e verjaardag. Allemachtig tachtig ! Gaat nog steeds goed hoor!
Bas Kuyper, Amsterdam

Hartelijk dank voor uw attentie bij gelegenheid van mijn 75e verjaardag.
Peter Bree, Leusden

Hartelijk dank voor de aardige attentie en kaart (van PNO) voor mijn verjaardag.
Elisabeth Bosch (GOK), Utrecht

Hartelijk dank voor de felicitatie en cadeaubon voor mijn 80e verjaardag.
Piet van Vliet (Casema), Blaricum

PNO en VGOMedia, heel hartelijk bedankt voor de mooie kaart en de cadeaubon voor mijn 80e verjaardag.
Emmy Wildeman-van Dommelen, Kockengen

Hartelijk bedankt voor de attente felicitatie in de vorm van een cadeaubon t.g.v. mijn 90e verjaardag.
Fred de Beer (NRU-NOS-NOB-COM), Loosdrecht

Hartelijk dank voor de felicitatie en de bon op mijn 75e verjaardag.
Ton Overmars, Zwolle

Veel dank voor de felicitatie en VVV-cadeaubon die kreeg voor mijn 80e verjaardag op 28 juli. Altijd leuk om zo'n attentie te ontvangen.
Marjolein van Loon, Blaricum

Blij verrast door de aandacht voor een 90-jarige en al 33 jaar gepensioneerd oud-medewerker van resp. NTS, NOS en NOB. En dit in de vorm

van een felicitatiekaart en cadeaubon van PNO en VGOMedia. Mijn dank voor het mooie gebaar.
Gerard Meuleman, Hoevelaken

Via deze weg wil ik dank zeggen voor de cadeaubon voor mijn vijfenzeventigste verjaardag.
Willem van den Berg (AKN), Utrecht

Hartelijk dank PNO en VGOMedia voor de cadeaubon en de felicitaties bij mijn 80e verjaardag.
Jan van Es (NRU, NOS en NOB), Baarn

Ik wil u hartelijk danken voor de cadeaubon die ik ontving ter gelegenheid van mijn 85e verjaardag.
Fake Stoter (NCRV)O, Hilversum

Uit het Verantwoordingsorgaan

Een nieuwe start

Foto: Jan Jong

En ja, dan wordt het toch 7 oktober, de dag waarop de uitslag van de verkiezingen voor het Verantwoordingsorgaan (VO) bekend worden gemaakt. De een kreeg bericht herkozen te zijn, de ander dat hij/zij in het VO gekozen is, maar ook kregen enkelen het bericht niet herkozen te zijn. Onder hen Leo de Grave (FNV). Er kwam een einde aan zijn directe betrokkenheid bij PNO Media sinds 1997: in het bestuur, de Deelnemersraad en het Verantwoordingsorgaan. Hij schreef erover: "Een fascinerende tijd meegemaakt. De enorme rentedaling aan het begin van deze eeuw (het wel of niet afdekken van het renterisico). Mijn belangstelling ging vooral uit naar financiële zaken. Ik heb nooit spijt gehad van mijn inbreng en tijd die ik aan PNO Media heb besteed."

Het nieuw samengestelde VO ging op 'stoomcursus-met-overnachting' om kennis te maken met PNO Media en met elkaar. Op 1 november begon de zittingstermijn echt. Tot dat moment was natuurlijk het 'oude VO' in functie. Er werd vanaf 21 oktober stevig gewerkt aan het uitbrengen van advies inzake het invaren in het nieuwe pensioenstelsel. Het is gelukt om tot een unaniem advies te komen, op een tijdstip dat het bestuur dit kan betrekken bij zijn definitieve besluitvorming. Een zucht van verlichting bij de overhandiging van het advies aan het bestuur waren eind van die middag hoorbaar en zichtbaar.

In de eerste 'nieuwe' VO-vergadering op 4 november kwam de verdeling van functies en commissies aan de orde. Lex Sietses werd unaniem gekozen tot voorzitter en Gerjo Bruntink tot vicevoorzitter. Ook de commissies werden bemenst. Tevens lag op tafel de eerste adviesaanvraag en wel de premie voor 2025. De financiële commissie heeft de voorbereidingen getroffen om tot een advies aan het hele VO te komen, dat op 9 december wordt besproken. Vanaf januari kan dan de premie definitief zijn en uitgewerkt worden in de vele berekeningen

*Waarvan akte,
Ynskje van den Brakel Visser*

Overleden leden

Juli – 25. H.J. Kempes (19-2-1933, KRO)
Augustus – 31. H. Achterberg (12-4-1946, NCRV)
September – 1. A. Klaassens (19-2-1933, Reg-Omr Brabant) – 7. C.R. van Caspel (22-5-1941, TROS) – 12. H. Neuburger (3-2-1934, NOB) – 25. mw. J.Kuiper-Donkersteeg (9-8-1932, nabestaande) – 27. Th. Leeftang (12-6-1936, NOB)
Oktober – 5. H. van Klingereren (24-6-1939, NOB) – 20. M. Krelage (20-7-1939, NOB) – 21. mw. F. ten Camp (7-12-1928, VARA)
November – 18. mw. Van der Steeg-Post (28-1-1942, nabestaande)

Korting voor VGOMedia-leden

Rijbewijskeuring

Iedereen die een rijbewijs heeft, moet vanaf zijn/haar 75e levensjaar een medische keuring ondergaan alvorens een verlenging van het rijbewijs te krijgen. Leden van VGOMedia krijgen ledenkorting bij een kwalitatieve keuring via RijbewijskeuringArts.nl. U betaalt als lid € 47,50 i.p.v. € 64,50 (niet-leden) voor keuring rijbewijs A/B/BE voor 75+ en € 62,50 i.p.v. € 77,50 (niet-leden) voor keuring A/B/BE/CE/D/DE, taxipas, medibus, touringcar en klein vaarbewijs tot 75 jaar. Scan de QR-code voor een flyer met alle informatie of kijk op vgomedia.nl

Welkom

Mw. I.L. Gransbergen, Vinkeveen (VARA)
J. Buddingh, Hilversum (NOS)
Mw. G.J.L. Berkhout-Meier, Heemskerk (Buma/Stemra)
A. Markerink, IJsselstein (Hulskamp AV)
T.J. Kuik, Almere Duin (Buma/Stemra)
O. Bierhuizen, Hoek van Holland (Ziggo)
Mw. M.J. Van 't Hof-Collette, Medemblik (NOS)
H.J. van Geemen, Baarn (Beeld & Geluid)
Mw. W.M. van Mourik van Gelder (Muziekbibliotheek)

Bestuur: Voorzitter: Hella Liefing, Vice voorzitter: Anton de Bekker, Secretaris: Hans Hoole, Penningmeester: Annake Lazar, Leden: Gert Dekkers, Nico Haasbroek
Adres: Geversstraat 89, 2341 GD Oegstgeest, bestuur@vgomedia.nl
Website: www.vgomedia.nl
Ledenadministratie: Olympia 3, 5346 KT Oss, ledenadministratie@vgomedia.nl

Coby ('Cobus') Schuurin in 1966. Ze was in 1954 de tweede scriptgirl bij de AVRO. Eind jaren zestig ging ze naar de TROS.

Beeld & Geluid

De eerste lichting scriptgirls

door Liselotte Doeswijk

Sommigen waren even beroemd, anderen bleven uit de spotlights. Voor velen was het een begin van een succesvolle loopbaan bij de televisie, maar er verdwenen ook scriptgirls achter het aanrecht.

Het is bekend, de functietitel scriptgirl komt uit de filmwereld en is verre van toereikend voor wat het werk zou gaan inhouden bij het nieuwe medium televisie. Dat was in die periode live, dus aan iemand die de continuïteit tussen opnamen bewaakte was geen behoefte. Regie- en productieassistente dekt de lading beter. Deze doorgaans jonge vrouw was in de jaren vijftig van begin tot eind betrokken bij de totstandkoming van een programma als de rechterhand van de regisseur die in de jaren vijftig tevens producer was. Van het organiseren van de repetities tot en met het voorcueën in de regieruimte. Maar de term scriptgirl sprak blijkbaar zo tot de verbeelding dat deze nog lang zou blijven hangen.

Roukema en Sybesma

Van de AVRO en de NCRV is te achterhalen dat zij rond de start van de televisieuitzendingen, najaar 1951, al een scriptgirl in de televisie-sectie hadden. Bij de AVRO was dat Mieke Sybesma. Maar als allereerste scriptgirl wordt meestal Lies Roukema genoemd. Van haar is bekend dat zij in november 1951 bij de tv-sectie van de NCRV kwam. Bij de andere omroepverenigingen zullen vast en zeker ook in de experimentele tijd al scriptgirls zijn geweest, maar deze dames of heren werden misschien wel anders genoemd. Aankomende mannelijke regisseurs liepen een paar maanden mee met meer ervaren regisseurs, alleen werden dat dan assistent-regisseurs genoemd. En er werkten op de tv-secties ook secretaresses en manusjes-van-alles die de regisseurs ondersteunden. Na de experimentele periode krijgen we via krantenberichtjes, foto's en interviews in de vrouwenbladen steeds meer te weten over dit nieuwe beroep en de vrouwen die daar hun plek in vonden.

Bij de AVRO kwamen na Mieke Sybesma in de periode tot 1959 achtereenvolgens Coby Schuurin, Lucile de Mul, Nan Wamelink, Pieta Witvoet en Cora van Raalte als scriptgirls te werken. Naast Lies Roukema, breidde de NCRV in ieder geval uit met Bep Klaver en waarschijnlijk ook Wil Hellenthal. De KRO-sectie werd omstreeks 1954 versterkt met Yvonne Hermans, Tineke Roeffen en Lia Oomen. Bij de VARA verliep de uitbreiding tot 1959 ongeveer in deze volgorde: Dini Meijerink, Hanneke Mijsenaar, Flory ten Camp, Mieke Meuwissen, Ellen Blazer, Loes

Beeld & Geluid

Beeld & Geluid

Boven: Mieke Sybesma als regie-assistente bij een sportreportage in 1956. Enkele maanden eerder had ze de regie van de AVRO-kinderuitzending op zich genomen.

Onder: Nan Wamelink maakte snel de overstap naar regie bij de AVRO kinderprogramma's. Hier staat ze op de set van *De avonturen van Okkie Trooy* in 1962.

van Egmond, Anneke van der Linden en Kees Pengel. Bij de VPRO was ook een scriptclerk in dienst; Ben Klokman. Hij werd omstreeks 1956 opgevolgd door Leny van Duyn en daarna Helen Mellaart.

Leerschool voor tv-werk

Sommige namen uit dit lijstje zijn bekend en voor deze vrouwen was de ervaring die ze opdeden als scriptgirl een startpunt voor een lange carrière bij de televisie als producer/regisseur. Het assisteren van programmamakers was in feite de beste leerschool om het tv-vak te leren.

Van meerdere van deze scriptgirls wordt beweerd dat ze de eerste vrouwelijke regisseurs waren. Dat kan natuurlijk niet kloppen. Dat wapenfeit behoort aan Mieke Sybesma van de AVRO. Op 21 april 1956 schoof zij een plekje op in de regieruimte om het maandelijkse AVRO-kinderprogramma op de zaterdagmiddag te regisseren. Een dag later debuteerde Ans Herblot. Zij was tijdens de uitzendingen vanaf de E'55 manifestatie in de RAI Amsterdam de regie-assistente van Erik de Vries geweest en daarna bij de IKOR terechtgekomen. Op 22 april 1956 regisseerde zij haar eerste uitzending van een kerkdienst. Tineke Roeffen begon ongeveer een jaar later als regisseur. Rond 1960 groeide de televisie zo hard dat na deze drie wegbereiders nog veel meer scriptgirls de overstap maakten: Nan Wamelink, Lucile de Mul, Flory ten Camp en Ellen Blazer onder andere.

Trouwpartijen

De scriptgirls waren in eerste instantie jonge ongehuwde vrouwen, maar dat bleven ze niet lang. Zo trouwde AVRO-scriptgirl Pieta Witvoet in 1959 met productie-assistent Wim van de Bakel. Hanneke Mijksenaar van de VARA trad in 1959 met Bouke Poelsta, commentator van het *NTS journaal* in het huwelijk en haar VARA-collega Anneke van der Linden volgde iets later, in 1962, met VARA-omroeper Aad Bos. Mieke Sybesma trouwde in hetzelfde jaar met een collega van de Belgische televisie die ze leerde kennen in Brussel waar ze de verbinding met de Olympische Spelen verzorgde.

Maar het waren vooral de regisseurs die een potentieel gevaar vormden voor de loopbaan van een script-

Scriptgirl Flory ten Camp op de set van de toneelbewerking van Koning Oidipoes in 1955. Ze was hier regie-assistente van Willy van Hemert.

girl. Bij de AVRO trouwde scriptgirl Cora van Raalte in 1959 met regisseur Walter van der Kamp. Flory ten Camp trad in het huwelijk met VARA-regisseur Milo Anstadt, daarom kennen we haar nu als Flory Anstadt. Lies Roukema van de NCRV trouwde omstreeks 1960 met haar collega, regisseur Dick van Bommel. Ans Herblot huwde Eimert Kruidhof (VARA) in 1962, met televisiepionier Erik de Vries als getuige. Regisseur Ben Klokman, die als scriptclerk bij de VPRO begon, trouwde met een van zijn opvolgsters, Helen Mellaart. Niet zelden werd in de landelijke kranten verslag gedaan van deze trouwpartijen met de vermelding dat de bruid 'na haar huwelijk gewoon het huishouden zal gaan doen.'

Terug naar tv

In de jaren vijftig betekenden een huwelijk en kinderen doorgaans het einde van de loopbaan van jonge vrouwen. Maar daar lijken de scriptgirls zich opvallend weinig van aan te trekken. Nan Wamelink bleef als freelancer ook tijdens haar beide huwelijken

actief, ze maakte reportages en regisseerde kinderprogramma's als *Peppi en Kokki* en later de succesvolle serie *De familie Knots*. Lies Roukema werkte ook nog 36 jaar bij de televisie, we kennen haar onder meer als producer van *Farce Majeure* en *Ja natuurlijk*. Tineke Roeffen keerde na haar huwelijk met cameraman Nic Notten terug als freelancer en maakte naam als regisseur van *Kunt u mij de weg naar Hamelen vertellen, mijnheer?* Flory Anstadt maakte samen met scriptclerk Jan Veenman de overstap naar regie via VARA's vrouwenprogramma *Vrouwelijkheden*. Ze werd al snel daarna productie-leider en bedacht in 1980 het succesprogramma *Kinderen voor Kinderen*.

Anneke van der Linden, dochter van de bekende dirigent Dolf van der Linden, bleef na haar huwelijk ook lang bij de VARA als regie-assistente en regisseur.

Over de jonge vrouwen die wel achter het aanrecht verdwenen, is vanzelfsprekend weinig bekend. Nieuwsgierig maakt scriptgirl Yvonne Hermans. Ze vertelde in tijdschrift *Margriet* (16-8-1958), die een spread en fotoreportage aan haar wijdde, over haar sollicitatie op de vacature voor een elektromonteur

bij de NTS: "Ik ben geen elektromonteur, maar zou wel graag bij de televisie werken. Hebt u geen gezellig baantje voor me?" Ze was bij de KRO scriptgirl van Ben Mettrop en Wim Bary, maar deed ook omroepdiensten en presenteerde programma's. Samen met Wim Bary bedacht en maakte ze vanaf 1956 het jeugdprogramma *Testplaat*. Een veelbelovend begin, maar na 1957 ontbreekt ieder spoor. ■

Meer weten over de scriptgirls en -clerks die genoemd worden in dit artikel: scan de qr-code en lees verder op de website.

Scriptgirl Yvonne Hermans zoekt een gezellig baantje bij de tv. Ze was tussen 1953 en 1957 scriptgirl, omroepster en presentatrice voor de KRO.

VGO kennisgroep: Van scriptgirl tot ...

De kennisgroep van VGOmedia organiseert bijeenkomsten rond de beroepen in het mediavak. Bijna vijftig voormalig regie- en productieassistenten hadden zich aangemeld voor de bijeenkomst op 9 oktober bij Beeld en Geluid. De bedoeling was ervaringen uitwisselen, niet alleen met elkaar maar vooral ook met Bas Agterberg, conservator bij B&G en mede-aanjager van een project om de kennis van VGO-leden beschikbaar te maken voor het instituut. Loek Bouma maakte foto's van de bijeenkomst en Hylke Beerstra een videoverslag, beide te vinden via de qr-code hierboven.

Muziek schatten

Solser en Hesse

door Bas Nieuwenhuijsen

De lichte muze laat ons graag lachen en dat was ook het doel van het komische duo Solser en Hesse. Ruim honderd jaar na hun successen is hun humor wel gedateerd. Niettemin is hun werk de moeite waard en hebben ze een belangrijke rol gespeeld in de film- en theaterwereld.

Lion Solser en Piet Hesse vormden aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw een opvallend duo, met komische sketches en liedjes, waarbij ze vaak verkleed waren als vrouwen. Ze hadden hun eigen ensemble en waren zeer succesvol met volkse types die regelrecht weggelopen leken uit de Jordaan in Amsterdam. Solser (geboren op 6 februari 1877 in Rotterdam) gold als de artistiek leider van het gezelschap, Hesse (geboren op 26 december 1872 in Amsterdam) was het zakelijke brein. Optreden zat Lion Solser letterlijk in het bloed, zijn ouders waren allebei acteur en ook broer Michel en zus Adriënne gingen het vak in. Voor Piet Hesse was het artiestenbestaan veel minder vanzelfsprekend, zijn vader was kantoorbediende en zijn moeder de dochter van een kruidenier. Waar Lion Solser al jong naar de toneelschool ging, begon zijn compagnon Piet Hesse een loopbaan als handelsreiziger.

Film

Niettemin werkten ze al gauw samen, in 1896 toen ze te zien waren in de eerste Nederlandse film die een verhaaltje vertelt: *Gestoorde hengelaar*, gemaakt door Machiel Hendricus Laddé en Johannes

Wilhelm Merkelbach. Deze film is helaas verloren gegaan. Hij werd vertoond door de reizende bioscoop van Christiaan Slieker, het Grand Théâtre Edison, voor het eerst op 29 november 1896 in Utrecht. Solser was destijds 19 jaar, Hesse 23. Maar blijkbaar waren ze enkele jaren later al een begrip als duo, want in 1900 regisseerde Laddé opnieuw een film met hen, onder de titel *Solser en Hesse*, in 1906 gevolgd door nog eentje met dezelfde naam. Hun populariteit dankten ze onder meer aan het feit dat ze met hun gezelschap door het hele land optraden. Dat was destijds nieuw, schreef onder meer *Het Vaderland* (4 augustus

1915) in een in memoriam na de dood van Solser: "Zij waren de

“DE EERSTE ARTIESTEN,
DIE DE WAARDE DER
PROVINCIE ONTDEKTE”

de meesters zijn zoo dom, dat je d' er niks leert, niks niemendal! [...] Verbeeld u, 't minste motten ze nog aan de jongens vragen; laatst was er

eerste artiesten, die de waarde der provincie ontdekten; de pioniers, die heel ons vaderland van Noord tot Zuid, van Oost tot West doortrokken en overal hun vrolijke duetten en liederen lieten weerklinken en blijheid en vrolijkheid brachten”

gelukkig worden. Piet Hesse ging daarna nog jaren door en overleed op 4 maart 1936 in Bussum. ■

Duetten

De bladmuziek bij hun komische duetten en liedjes gaven de heren zelf uit. De Stichting Omroep Muziek bewaart in haar collectie enkele nummers van Solser en Hesse, waaronder *De vrouwen*, *Een plezierreisje naar Berlijn*, *Leve schoonmama* en *Hoepla hop naar Amsterdam*.

Ook *Hans en mama* zit in de verzameling, met een goed voorbeeld van hoe gedateerd de humor van ruim een eeuw geleden nu aandoet: (*Parlando*). **Zoon:** Hè nee, Moe, die school is niks waard;

een, die wist niet eens hoeveel of twee maal twee was, tenminste hij vroeg 't mijn, maar ik heb 't hem lekker niet gezegd, en weet je wat hij toen gedaan het, toen heeft-ie me niet door 't examen laten komen. **Mama:** Gunst, gunst, en mijn jongen is toch zoo knap, hij heeft zoo'n doorzicht, hè.

In de collectie ontbreekt het liedje *De erfenis*. Jammer genoeg, want het was te horen tijdens het eerste radioprogramma voor een breed publiek van omroepionier Hanso Henricus Schotanus à Steringa Idzerda op 6 november 1919. Lion Solser was toen al dood, hij maakte op 3 augustus 1915 in Rotterdam een einde aan zijn leven, overspannen door het succes van zijn stuk *Weet je 't al van Schellevis-Mie*, over een visvrouw en haar man die de loterij winnen, maar daarvan niet

NIEUW BINNEN

bij Beeld & Geluid

Een hele generatie groeide op met Carlo en Irene

door Erwin Voorhaar

Beeld & Geluid ontvangt dagelijks vele vragen van het publiek en de meesten over kinderprogramma's. Is die enge Karbonkel er nog? Hebben jullie iets van *Floris*, *De zevensprong*, *Bassie en Adriaan*, *Moffel* en *Piortje*? Kinder- en schooltelevisie, het maakte diepe indruk en bleef ons altijd bij. Maar we keken natuurlijk niet allemaal tegelijk. Elke generatie heeft zijn eigen iconische programma's. Voor iedereen die tussen 1989 en 1999 jong was, is dat *Telekids*. Presentatoren Carlo en Irene groeiden uit tot een van de bekendste Nederlandse tv-duo's.

Maar liefst 64 objecten mochten we onlangs aan onze collectie toevoegen. Carlo en Irene kwamen langs voor de officiële overdracht van de schenking op dezelfde dag dat *Telekids* precies 25 jaar daarvoor was opgehouden te bestaan, namelijk 2 oktober. Op die datum in 1999 eindigde de klassieke versie van een programma.

Carlo

Carlo Boszhard (1969) is een duizendpoot die van geen ophouden weet. Een energieke en vrolijke persoon, die alle programma's waarin hij speelt een stukje extra energie lijkt mee te geven. Hij heeft een grote interesse in het verleden van de omroep en vooral de showkant daarvan. De groten van weleer als Ted de Braak en Willem Ruis kunnen bij hem altijd op waardering rekenen. Hij wilde altijd graag 'het vak' in, presenteren... Met wat hulp hier en daar - onder andere van Mies Bouwman - kon hij aan de slag in jongerenprogramma *Pauze TV* van de AVRO. We schrijven dan 1989.

RTL4 zag een nieuwe Willem Ruis in Carlo en liet hem de *Gek van de Week Show* doen, maar dat werd geen succes. RTL zette Carlo ook in voor de show *Hitbingo*, met als medepresentator... Irene Moors. Zoals wel vaker het geval met duo's: de chemie was er niet direct, maar dat

kwam snel toen Carlo werd toegevoegd aan het programma *Telekids*, waarvan Irene Moors tot dan toe solo de presentatie deed. Dat was in 1993 en de rest lijkt geschiedenis: een komisch duo was geboren.

Carlo Boszhard presenteerde na *Telekids* de minstens even populaire serie *De TV kantine* waarin hij, wederom samen met Irene, een grote hoeveelheid persiflages laat zien en typetjes speelt. Op dit moment is hij vooral actief in het theater en heeft succes met rollen in onder andere *Beauty and the Beast* en *Moulin Rouge* en hij is stemacteur in tekenfilms als *Mulan*, *Shrek* en *Frozen*.

Irene

Irene Moors (1967) maakte in 1988 haar debuut in tekenfilmprogramma

Dennis de Bruin

Dit is Disney van de NCRV en daarna was ze omroepster bij RTL-Veronique. In oktober 1989 begon ze met het later zo beroemd geworden *Telekids*. Na het succes van *Telekids* hield het niet op: vooral de kookprogramma's *Life and Cooking* en *Carlo&Irene: Live4You* gooiden hoge ogen. Tot het einde in 2015 zijn er meer dan 600 afleveringen gemaakt.

Ook voor Irene Moors was *De TV*

Erwin Voorhaar

kantine een geweldig programma waarin ze haar voorliefde voor

het spelen van gekke typetjes volledig kwijt kon. Ze moesten er wel elke opname zo'n anderhalf uur voor in de grime! Het persifleren van bekende Nederlanders in dit programma leverde hen in 2010 zowel een Beeld & Geluid Award als een Gouden Televizerring op. Moors speelde in meerdere films voor kinderen, zong - onder andere de hit *No Limit* - en is jurylid bij *Dancing with the Stars*.

Beeld & Geluid mocht een mooie selectie uit hét kinderprogramma van de jaren '90 ontvangen. Zoals een aantal knuffelfiguren die volgens Carlo bedacht waren om de presentatie te vervangen, wat natuurlijk niet lukte. Het trouwboekje van Carlo en Irene; in een van de afleveringen trouwden de twee - nadat ze jaren gedaan hadden alsof ze een relatie hadden. Het eerste script met Carlo en Irene samen (de uitzending van 4 september 1993) en het script van de 99e uitzending uit 1999. En tientallen kledingstukken die werden gebruikt in *Pittige Tijden*.

Pittige Tijden

De eerste jaren van *Telekids* overheersten nog de tekenfilmpjes. Na de intrede van Carlo in 1993 kwamen er steeds meer sketches bij, die tussen de filmpjes door werden gemonteerd. Carlo hield zich naast presenteren ook bezig met het bedenken van nieuwe programmaonderdelen, zoals de *Mega Blubber Power Race*, *Meidengeheimen*,

Dennis de Bruin

Erwin Voorhaar

Carlo's Crisis. Vooral Pittige Tijden deed stof opwaaien.

Dit was een parodie op de soapserie *Goede tijden, slechte tijden*. Als *Matige Tijden* was het al eens te zien geweest in *Pauze TV*, maar nu in een nieuw jasje gegoten werd het een belangrijk onderdeel van *Telekids*. Hierin speelde Irene de op *GTST* gebaseerde personages Linda, Roos, Jessica, Laura en Kim en Carlo deed Arnie, Ludo, Robert, Jef, Meta en Sally Spectra. Lekker over de top en altijd met gebruikmaking van actuele onderwerpen. De live soap werd zo populair dat naast kinderen ook volwassenen en opvallend veel studenten het programma bekeken. In het programma-item *Vraag-maar-raak* kwam er een bekende gast, soms een acteur uit de echte *Goede tijden, slechte tijden*. De lijst is lang: René Mioch, Jeroen van der Boom, Fabienne de Vries, Gerard Joling, Patty Brard en vele anderen. De twee presentatoren zongen ook de titel song in, deze kwam in 1997 in de *Top 40* terecht. Zelf vonden ze *Giechel en Goochel* erg leuk om te doen. Van deze en andere personages heeft Beeld & Geluid nu de kleding en pruiken.

Wel welletjes

In 1998 besloten de twee dat het welletjes was. Stoppen op het hoogtepunt; met *Telekids* én met *Pittige Tijden*. In een lange marathontuitending namen ze afscheid. Na een poging om het team van *Mijnheer Kaktus* (Peter Jan Rens) een nieuwe versie te laten maken werd toch geheel de stekker uit *Telekids* getrokken, en tot 2010 was het programma niet meer op televisie. De uitzendingen kwamen op video en DVD

uit en konden later op het eigen Youtube-kanaal van RTL worden bekeken. Vanaf 18 oktober 2010 was er een nieuwe versie op televisie: *RTL Telekids* op RTL8, gepresenteerd door het personage Keet! (gespeeld door Yvonne Coldeweijer en later Janouk Kelderman). Maar dat programma kon de originele versie niet doen vergeten. Hele generaties zien Carlo en Irene nog als hun helden.

Bij Beeld & Geluid blijft deze belangrijke periode in de geschiedenis van de Nederlandse kindertelevisie nu ook bewaard. De kostuums en andere objecten vinden hun plaats tussen de jeugdtelevisie van weleer.... *Q & Q*, *Floris*, *Ik Mik Loreland*, *De poppenkraam*, *De Fabeltjeskrant*. Wie weet zit daar nog eens een leuke overzichtstentoonstelling in... ■

door Bram van Oeffelt

“Die Top 40 kent mijnheer wel uit zijn hoofd, maar zijn Duits rijtjes... ho maar!”

Een citaat van mijn vader, als ik eind jaren tachtig met een (zoveelste) onvoldoende voor Duits thuiskom. Het is achteraf gezien – het onderwerp “meisjes” daargelaten, maar daarvan was toen de afwezigheid ook al de reden om me er druk om te maken – de meest treffende oneliner waarmee mijn middelbareschooltijd zich laat beschrijven.

“Je bent jong en je wil wat!”, al wist je zelf niet wat dat dan moest zijn. Maar tot je nemen welke voorzetsels er in het Duits gevolgd werden door de derde naamval, of op kunnen dreunen welke verhandelingen de Peloponnesische oorlog kenmerkten, waren het zeker niet. Als scholier probeerde je een identiteit te ontwikkelen, je niet begrepen voelend door een generatie die deed voorkomen dat het leven louter draaide om het halen van diploma's en andere gestelde doelen bereiken.

Top 40

Zelf draaide je liever plaatjes, of liet dat voor je doen, en dat konden ze bij Radio Veronica keihard het lekkerst. Daardoor was er één moment waarop alle tienerperikelen even vergeten konden worden: vrijdagmiddag 15:00, met het gedrukte exemplaar in de hand drie uur lang alle hits in de enige echte juiste volgorde: de *Top 40*. En het was waar: ik kende de wekelijkse verschuivingen toen uit mijn hoofd en al die nummers (of in

Veronica termen: *tracks*) nu nog steeds met naam en toenaam. Als ik ergens in mijn leven meer plezier van heb gehad dan van *mit*, *nach*, *bei* en wat dies meer *sei* zijn het wel al die popfeitjes.

Toch toonde de generatie voor mij me beter begrepen te hebben dan ik destijds dacht, want waar mijn schoolspullen het veld allang geruimd hebben, zijn de ordners met al die *Top 40*-lijstjes jarenlang zorgvuldig voor me bewaard in mijn ouderlijk huis. Ik heb ze op enig moment opgehaald en ben ze altijd blijven koesteren. Maar ook het omgekeerde was het geval. Want ik mag me destijds veelvuldig in *Papa don't preach* en *What have I done to deserve this?* herkend hebben, het nut van diploma's werd ook mij duidelijk, en nog meer werd ik overmeesterd door het streven gestelde doelen te bereiken.

Verzameling

Dat laatste uitte zich afgelopen jaar juist op het gebied van die gedrukte exemplaren van de *Top 40*. Ik haalde het in de loop der tijd namelijk in mijn hoofd om alle 60 jaargangen bij elkaar te zoeken, als eerbetoon aan het fenomeen, en als leidraad voor het op peil houden van m'n muziekkennis.

Veronica's “Je krijgt ze niet zomaar, daar moet je wel wat voor doen!” bleek ook (538 ->) op volle kracht te gelden voor de laatste loodjes in dat streven. Er moesten een advertentiecampaagne met flinke beloning en een klein mediacircus met een paginagroot artikel in diverse landelijke dagbladen aan te pas komen, gevolgd door aandacht voor de zoektocht in diverse radio-uitzendingen, maar het lukte! En nu bestaat de *Top 40* zestig jaar. Alle reden om Willem van Kooten die het fenomeen jaren voor mijn geboorte introduceerde, en eenieder die de lijst de afgelopen 60 jaar samenstelde, presenteerde of beheerde te bedanken! Jullie hebben er al generaties luisteraars een plezier mee gedaan! ■

Bram van Oeffelt is octrooigemachtigde en is ter verbetering van zijn verzameling nog op zoek naar fraaie(re) Top 40 lijstjes uit 1965. Heb je er nog? Mail bramvanoeffelt@gmail.com.

Gloort er een democratische mediatoekomst?

door Jan Haasbroek

Beeld & Geluid

Misschien biedt deze kersteditie een goede gelegenheid om de staat van de media onder de loep te nemen. Het heeft er alle schijn van dat ze in ons tijdsgewricht deerlijk uit de hand zijn gelopen. In het interbellum, de radio en de film waren nog jong, spraken twee Duitsers zich uit over de toekomstige betrekkingen tussen de media en haar publiek. In zijn Radiotheorie (*Der Rundfunk als Kommunikationsapparat*, 1932) profeteerde Bertolt –

Dreigroschenoper – Brecht dat de omroep zou evolueren van distributie- naar communicatie-apparaat als men er in zou slagen om de luisteraar niet alleen tot luisteren maar ook tot spreken te bewegen. Ook Walter Benjamin probeerde in zijn beroemde essay over de reproduceerbare kunst (*Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid*, 1936) het publiek een stem te geven. Terwijl traditionele kunst verte en uniciteit

benadrukte, voorzagen de nieuwe media in nabijheid, verstrooiing en herhaling. Net als McLuhan in 1964 stelde in *Understanding Media* wist hij dat de nieuwe media met het dagelijks leven zouden versmelten, met belevenis en spektakel als low culture-verdienmodellen.

In 1988 riep Hans Magnus Enzensberger in *Mittel-mass und Wahn* de televisie uit tot ‘nulmedium’ en de zappende kijker tot ‘secundaire analfaabeet’: ‘Wie de kijker zijn zin geeft, wordt met hoge kijkcijfers beloond en wie hem hindert met opvoeding, ontwikkeling of voorlichting wordt met een druk op de knop buitengesloten.’ Dan, het begin van het tweede decennium van de 21ste eeuw, gloort er hoop aan de kim. Sociale platforms maken de weg vrij voor onbegrensde deelname aan het publieke debat. De marge kan nu eindelijk ook zijn stem laten horen en politieke elites of autoritaire regimes – zonder tussenkomst van duidende journalisten – de wacht aanzeggen of de weg wijzen. Helaas, deze droom duurt maar kort.

Hoe bleef ikzelf als omroepdier overeind in deze mediaturbulentie? Toen mijn lichting eind jaren zestig bij de V.P.R.O aanmonsterde werd vrij snel duidelijk wat ons te doen stond. De dominees konden naar huis, de puntjes verdwenen uit de naam en de genres konden weg. We wilden ‘live’ en snel, een mix van popmuziek, reportages, vrijmoedige commentaren, opvallende interviews en veel meer tweerichtingsverkeer. De nieuwe programmaformules heetten *Campus*, *Hoempla*, *VPRO-vrijdag*, *Het Gat van Nederland* en *Het Gebouw*. Modernere en lichter verteerbare radio en televisie, zonder ontzag voor hotemetoten, met een anarcholiberale toonzetting en onszelf als autonome programmamakers in de hoofdrol. We berichtten over studentenrevoltes, popfestivals, mei ’68 in Parijs, Provo, drugs en de seksuele revolutie met een onschuldig naakte Phil Bloom. Later, rond de eeuwwisseling, bedenken Frans Bromet en ik *De Achtste Dag* waarin jonge programmamakers experimenteren met camerajournalistiek. Dat betekende in je eentje een onderwerp bedenken, produceren, draaien, interviewen en monteren.

Terug naar de rampspoed die ons te wachten staat: web 4.0, kunstmatige intelligentie (AI), onheilspellende algoritmen en de tekstgenerator Chat GTP. In zijn dit najaar verschenen *Aandacht voor media* schetst de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) hoe die er op dit moment voorstaan en dat stemt verre van vrolijk. Sociale media zouden de democratie om zeep helpen. Ze verbinden niet maar sluiten mensen op in uitzichtloze filterbubbels en echokamers, waardoor er een nieuwe, niet-publieke massacommunicatie ontstaat. Door de ‘platformisering’ van de publieke ruimte zijn er commerciële verdienmodellen ontstaan die vooral nog ophef en vermaak begunstigen. Journalisten worden verdronken door autocraten en populistische samenspanningen met Big Tech. Mediagebruik is niet meer tijd- en plaatsgebonden. Zenderautonomie maakt plaats voor burgerautonomie: je bepaalt zelf wanneer je welke content op welke wijze wilt consumeren. In de nieuwe informatieomgeving is de inhoud van het nieuws losgekoppeld van de bron. Jongeren komen nieuws vooral nog toevallig tegen, als ze – op platforms en in zoekmachines – met iets anders bezig zijn. Recente mediastudies somberen over post-truth, desinformatie en infocalypse, het verschijnsel dat door AI feit en fictie steeds moeilijker uit elkaar te houden zijn. Mediaprofessor Mark Deuze proclameert in 2017 dat we niet meer met maar in media leven, zelf media zijn geworden (*Leven in media*, 2017).

De wetenschappelijke regeringsadviseurs zitten niet bij de pakken neer. In plaats daarvan proberen ze media en democratie weer met elkaar te verzoenen. De politiek en de mediaproductanten en -consumenten moeten vier dingen doen: Er moeten wetten komen om een betrouwbare en veilige informatieomgeving te realiseren. Alle voor de democratie belangrijke informatie moet goed zicht- en vindbaar worden. De lokale en regionale journalistiek moet worden versterkt. En gebruikers moeten hun verantwoordelijkheid nemen voor hun rol en positie in het nieuwe mediasysteem.

Wat moet ‘Hilversum’ doen? Alleen uitzenden, het is bekend, is een achterhaald uitgangspunt. Omroepen moeten Public Service Media worden. Er is één integrale distributiestrategie nodig, multimediaal, via

platforms en innovatieve diensten. Voor het opvolgen van deze behartenswaardige aanbevelingen is een lange adem nodig. De machtige Big Techmoloch zal dwarsliggen en procederen waar ze kan en de smartphone kent zoveel apps die belonend zijn voor de vervulling van onze directe noden en emoties dat de democratie zich daartussen niet gemakkelijk in de kijker zal spelen.

Eerder, zoals in mijn tijd bij de VPRO, heb ik mij regelmatig principieel verzet tegen het hier door de WRR aanbevolen idee dat de journalistiek of de publieke omroep zouden moeten bijdragen aan de verdediging of ontplooiing van de democratie. Ik was altijd voor het kale ambacht. Geen partij willen zijn, niet engageren in politieke wenselijkheden, maar onbewogen tonen wat er speelt en uitpluizen hoe dingen verlopen. Ik kom daar nu op terug. De laatste vijf jaar is er te veel misgegaan: populisme, desinformatie, polarisatie, haatzaaien, complotdenken,

de bestorming van het Capitool. Poetin, Trump, Musk, Orban, Wilders, Van der Plas en consorten moeten gestopt worden. Nu spreek ik mij uit voor digitale soevereiniteit: de uitoefening van democratische rechten via sociale media, zonder afhankelijk te zijn van de macht van de techconcerns.

Ik wens u allen een democratischer en journalistieker 2025, in het trieste besef dat we met PVV, BBB en VVD in invloedrijke posities voorlopig geen wonderen mogen verwachten. ■

Jan Haasbroek (1943) is journalist en filosoof. Van 1974 tot 1996 leidde hij de VPRO-radio en van 1997 tot 2004 de Humanistische Omroep.

Marcel Antonisse / Anefo

Flory Anstadt (95)

Meisjesnaam Ten Camp, maar bekend geworden onder de naam van haar eerste man, journalist Milo Anstadt. Ze kwam al eerder in dit nummer ter sprake, want ze begon als scriptgirl. Daarna deed ze samen met Hedy d'Ancona de VARA-vrouwenprogrammering. Naast traditioneel vrouwelijke items, kwamen daar ook progressieve onderwerpen als echtscheiding aan bod. Daarna regisseerde ze veel kinderprogramma's waarvan het door haar bedachte *Kinderen voor kinderen* het langste zal lopen. Ze ontving er in 1981 een Edison voor, ook Gouden platen (foto) en een Gouden Harp.

Beeld & Geluid

John Bernard (87)

Op 25 februari 1985 maakte meteoroloog John Bernard zijn debuut in het NOS *halfelfjournaal*, twee jaar later was hij ook te zien in het *Achtuurjournaal*. Lange tijd daarvoor waren het de nieuwspresentatoren die

het weerbericht lezen. Bernard en collega's Harry Otten en Han Mellink kregen een eigen decortje. Een wand met een uitsparing waar de landkaarten voorbij schoven, waar Bernard magnetische weericoontjes op plakte. Later kregen ze elektronische en digitale hulpmiddelen om het weer visueel te presenteren. Bernard ging in 1989 naar RTL Nieuws waar hij tot zijn pensioen in 2002 werkte.

Henriette Beukers (86)

De hoofdredacteur van *Ariadne* maakte in de jaren zeventig handwerken populair. Op televisie was ze vaste gast als het ging

om haken, borduren en weven. Beukers maakte samen met haar man kostuums en poppen voor toneel en televisie. De poppen Zoef de Haas, Momfer de Mol en Stoffel de Schildpad uit *De Fabeltjeskrant* werden haar bekendste creaties.

Pim van den Bosch

Pim van den Bosch startte als journalist bij Omroep Gelderland en de TROS. Daarna werkte hij ruim dertig jaar bij de NOS als eindredacteur radio, met name voor *Langs de Lijn*.

Liselotte Doeswijk

Hans van Hemert (79)

Hans, zoon van tv-regisseur Willy van Hemert (1912-1993), wilde acteur worden, maar werd afgewezen bij de toneelschool. Met succes solliciteerde hij bij Phonogram, de grootste platenmaatschappij van Nederland. Met enige moeite lukte het hem producer bij het bedrijf te worden. In de sixties wist hij met groepen als Q65, Ro-d-ys, Groep 1850, Big Wheel en Zen tot de hoogste regionen van de top 40 door te dringen. Hans, met een eigenzinnige aanpak, richtte zich vervolgens tot het grote publiek, onder meer door Sandra & Andres en Mouth & MacNeal (foto) bij elkaar te brengen. Met *How Do You Do* haalde hij zelfs de Amerikaanse top 10. Bestsellers had hij tevens met D.C. Lewis, Kamahl en Luv. Zijn voetballied *Wij houden van oranje* (1988, André Hazes) is een klassieker geworden.

Lees ook: recordermagazine.nl/hans-van-hemert

Harry Knipschild

Hans Peters / Anefo

Beeld & Geluid

Hans Kemna (84)

Na de Toneelschool was Hans Kemna in de jaren zestig acteur en hij presenteerde radio- en

televisieprogramma's, zoals *Twien* (foto). Omdat hij goed kon schermen kreeg hij in 1969 een bijrol in *Floris* en in hetzelfde jaar deed hij de casting voor een film van Pim de la Parra. In 1970 richtte hij het eerste Nederlandse castingbureau op, Kemna Casting, waar hij tot 1999 leiding aan gaf. Hij deed zo nu en dan nog een bijrolletje in de films waar hij voor castte, zo is hij te zien in *Turks fruit* (1973) en *Alles is liefde* (2007).

Liselotte Doeswijk

Beeld & Geluid

Thomas Leeftang (88)

De jonge Thomas begon in de jaren zestig van de vorige eeuw als filmoperateur bij de televisie en werkte daarna nog jarenlang bij NTS en NOB. Hij ontpopte zich steeds meer als journalist en schreef als freelancer voor *De Groene Amsterdammer* en *Het Parool*. Samen met collega Renso van Bergen vormde hij in 1989 de eerste eindredactie van personeelsblad *NOB-bericht*. Hij schreef tientallen boeken over de speelfilm, bijvoorbeeld een viertal exemplaren over het komisch duo Laurel & Hardy. Zijn specialiteit was echter de film gedurende de Tweede Wereldoorlog; bijzonder trots was hij op zijn publicatie over de Duitse cineaste Leni Riefenstahl. Na zijn pensioen publiceerde hij regelmatig in tijdschrift *Aether* en in het

digitale filmland *Film Fun*. Voor zijn oeuvre ontving hij in 2022 de jaarlijkse Louis Hartlooper Prijs.

Arno Weltens

Jan van Meerten (89)

Cameraman van de tv-film *Beatrix, Koningin* (NOS 1988, Rudolf Spoor) en documentaire *Chimps onder elkaar* van Bert Haanstra (1984). Hij filmde ook bij Polygoon en leidde daar vele nieuwe cameramensen op. In 1979 werd hij studieleider camera aan de Filmacademie. Zijn opvolger Dick Tuinstra schrijft in een IM op de site van de vakvereniging voor cinematografen (NSC): "Dankzij Jan is de opleiding voor cameramensen op de Filmacademie op een professioneel hoog niveau gekomen. Er kwam een goed gestructureerd lessenpakket voor cameramensen. De praktische en theoretische kanten van het werk werden helder neergezet en hij heeft samen met Jef Nassenstein een aanzienlijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de huidige behuizing van de Filmacademie. Een hele generatie cameramensen heeft enorm geprofiteerd van alle inspanningen die Jan heeft geleverd."

Rien van Wijk (84)

In de tijd dat de videoclip nog niet bestond, maakte Rien van Wijk met weinig middelen en een flinke dosis inventiviteit en creativiteit *Toppop* tot een spetterend popprogramma. Hij kreeg alle grote namen naar de studio en maakte 250 afleveringen. In 1980 ging hij naar de TROS en regisseerde daar nog tien jaar muziek- en amusementsprogramma's.

Liselotte Doeswijk

Beeld & Geluid

NTR ZATERDAGMATINEE

Het Concertgebouw
Amsterdam

25 JANUARI 2025 | 14.15 UUR

HET LABYRINT

VAN PETER-JAN WAGEMANS

Radio Filharmonisch Orkest | Groot Omroepkoor

Stanislav Kochanovsky dirigent, Benjamin Goodson koordirigent

WAGEMANS Labyrint (wereldpremière, opdracht NTR ZaterdagMatinee, mede mogelijk gemaakt door de Vrienden van de Matinee) - BRUCKNER Symfonie in d 'de Nulde'

Op vertoon van uw concertkaart heeft u tevens gratis toegang tot het Spiegelzaal gesprek van 13.40 – 14.05 uur: Frederike Berntsen in gesprek met Peter-Jan Wagemans.

Wij mogen u dit concert aanbieden voor de speciale prijs van € 32,50 p.p. (normale prijs € 46,50). Reserveren kan via de website van het Concertgebouw www.concertgebouw.nl - Vul in het veld 'kortingscode' de kortingscode **ZM2501RC** in. Telefonisch reserveren kan via 020 – 6718345 (vergeet ook hier de kortingscode **ZM2501RC** door te geven)

ZATERDAGMATINEE.NL

ntr:

RADIO
FILHARMONISCH
ORKEST

GROOT
OMROEPKOOR